

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEM ARCHIEF AAN HET STADSBLOK FALCONPLEIN – FALCONRUI

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 619

Rapport opgemaakt door: Sebastiaan Goovaerts

Kontichsesteenweg 38

B-2630 Aartselaar

maart 2018

Dossiernr. 23342

OE: 2018B255

Aartselaar

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan het stadsblok Falconplein - Falconrui

Auteur

Sebastiaan Goovaerts

Initiatiefnemer

Bouwheer: Stad Antwerpen

Projectnummer

- 23342 (intern)
- 2018B255 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Aartselaar, maart '18

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 619

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Template

Versies		
Versie	Datum	Status
V1	19/01/2018	Interne draft
V2	19/02/2018	Externe draft
V3	7/03/2018	Definitieve draft
V4	16/03/2018	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Anouk Van der Kelen
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen
Director	Patrick Hambach

INHOUD

1	Verslag van resultaten.....	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Samenvatting	8
1.3	Wettelijk kader	9
1.4	Toepassingsgebied	9
1.5	Onderzoeksstrategie	11
2	Aard van de bedreiging	12
2.1	Huidige situatie	12
2.2	Toekomstige situatie	13
3	Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	16
3.1	Topografische situering.....	16
3.2	Bodemkundige situering	20
4	Assessmentrapport: archeologische voorkennis	27
4.1	Historisch kader.....	28
4.2	Inventarissen onroerend erfgoed	33
4.3	Cartografische bronnen	39
4.4	Recente landschapsveranderingen	44
5	Besluit.....	46
5.1	Interpretatie en datering.....	46
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	46
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening.....	47
7	Bibliografie	48
7.1	Literaire bronnen	48
8	Bijlage plannen en kaarten.....	49

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Luchtfoto (grootschalige winteropnamen, kleur, 2017) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)	9
Figuur 2: GRB met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)	10
Figuur 3 - Kadasterkaart op schaal 1:1.000 (bron: Cadgis 2018)	10
Figuur 4: Orthofoto (grootschalige winteropname, kleur, 2013-2015) met weergave van de bestaande toestand (bron: Geopunt 2017)	12
Figuur 5 - GRB met projectie van de rioleringen en kloostermuur (bron: Geopunt 2018).....	13
Figuur 6 - Toekomstige situatie: plattegrond binnenplaats (bron: Initiatiefnemer 2018)	14
Figuur 7: Toekomstige situatie: profielen en principe detaillering (bron: Initiatiefnemer 2018).....	15
Figuur 8: Topografische kaart (1:1.250) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (Bron: Geopunt 2017)	16
Figuur 9: DTM (1m) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (Bron: Geopunt 2018).....	17
Figuur 10: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:50.000) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)	20
Figuur 11: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (bron: Geopunt 2018)	22
Figuur 12: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type 1 en type 1a) (bron: Geopunt 2017)	23
Figuur 13: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:20.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017).....	24
Figuur 14: Bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)	25
Figuur 15: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt 2017)	26
Figuur 16: Tabel met geraadpleegde bronnen	27
Figuur 17 - De voormalige inkompoort van het klooster in 1906. Achteraan in de poort enkele werkmanswoningen. (bron: Stadsarchief Antwerpen FOTO-OF # 3940, 2018)	30
Figuur 18- Afbraak van de Falconkazerne in 1941. (bron: Stadarchief Antwerpen GP # 895#, 2018)	31
Figuur 19 - Binnenpleintje op Falconplein, winkels met (tapijten, kleding e.a.) uitgebaat door Georgische Joden in de jaren 1989 met zicht op het Zeemanshuis (bron: Stadsarchief Antwerpen 934 # 16807#, 2018)	32
Figuur 20: Weergave van de meldingen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed binnen de 50m van het studiegebied (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)	33
Figuur 21 - Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in een straal van 50 meter	34
Figuur 22: Alle CAI-meldingen binnen een straal van 50m	35
Figuur 23: overzichtstabel CAI	36
Figuur 24 – overzichtstabel andere archeologische bronnen.....	37
Figuur 25 – Uitknipsel van stadsgezicht Antwerpen uit Urbs Antverpia van Virgilius Bononiensis - ca. 1565 (bron: Museum Plantin-Moretus 2017)	39
Figuur 26 – Uitknipsel van Antwerpen, Novum ac Magnum Thetrum Urbum: deel 2 Belgica Regiae van Joan Blaeu ca. 1649 (bron: KBR 2017)	40
Figuur 27: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)	41
Figuur 28 - Detail Primitief plan van het Kadaster ca. 1823-1824 (SAA - 12#3891)	42

Figuur 29 - Plan géométrique parcellaire de la ville d'Anvers dressé en 1846 par l'Inspecteur du Cadastre de la Province F.A. Losson (bron: Stadsarchief Antwerpen 2018).....	43
Figuur 30: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1946) met weergave van het studiegebied (blauw) (bron: Cartesius 2018)	44
Figuur 31: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1971) met weergave van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018).....	45
Figuur 32: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1979-1990) met weergave van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018).....	45

1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2018B255
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO NV.
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/0167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- straat + nr.:	Falconpoort z.n.
- postcode :	2000
- fusiegemeente :	Antwerpen
- land :	België
Lambercoördinaten (EPSG:31370)	xMin: 152547.21 yMin: 212816.35 xMax: 152624.23 yMax: 212902.84
Kadaster	
- Gemeente :	Antwerpen
- Afdeling :	ANTWERPEN 2 AFD
- Sectie :	B
- Percelen :	0114/00R000 (gedeeltelijk), 2279/00E000 (gedeeltelijk), 0150/00F000, 0139/00Z002, 0144/00K000, 0148/00X000.
Onderzoekstermijn	Januari - maart 2018
Thesaurus	Bureauonderzoek, Falconpoort, Rioleringen, Antwerpen, Schipperkwartier, Late middeleeuwen, nieuwe tijd

1.2 SAMENVATTING

Naar aanleiding van de geplande werken aan de Falconpoort te Antwerpen werd door ABO nv een bureaustudie uitgevoerd. Op basis van landschappelijke en archeologische gegevens werd bijgevolg een archeologisch verwachtingspatroon opgesteld en een inschatting gemaakt van het potentieel tot wetenschappelijke kennisvermeerdering.

Het onderzoeksgebied is gelegen in het Schipperskwartier te Antwerpen op het terrein tussen het Falconplein en de Falconrui. Dit, in vergelijking met het centrum, lager gelegen gedeelte van Antwerpen werd historische gekenmerkt bodems met een eerder nat karakter. De toponiemen – ruien en –vlieten herinneren hieraan. Het originele bodemtype kon niet gekarteerd worden, maar sluit waarschijnlijk aan bij de natte zandbodems die in de omgeving van het onderzoeksgebied aangetroffen werden.

Vanwege haar positie in de historische binnenstad van Antwerpen is het archeologische bodemarchief niet enkel bijzonder rijk, maar is er tevens ook reeds heel wat archeologisch onderzoek beschikbaar voor de omgeving.

Het archeologische verleden van het onderzoeksgebied zelf wordt gedomineerd door het vroegere Falcontinnenklooster waarvan zijn eerste vorm werd opgericht in 1350. Het klooster zou de bouwblok domineren tot haar einde in 1784. In het begin van de 19de eeuw wordt de site, intussen hevig beschadigd door brand, bebouwd met een kazerne tot diens afbraak in 1941.

Het archeologische onderzoek dat reeds uitgevoerd werd rondom het onderzoeksgebied geeft een duidelijke indicatie dat ook ter hoogte van het onderzoeksgebied er een grote kans bestaat dat archeologische resten aangetroffen kunnen worden. Bovendien bevestigt ook het historische kaartenmateriaal dat het kloostercomplex het huidige onderzoeksgebied omvatte.

Hoewel de impact van de werken eerder beperkt is, en er sprake is van een middelmatig kans op wetenschappelijke kennisvermeerdering. Kan op basis van de gekende landschappelijke en archeologische gegevens het archeologische potentieel van het onderzoeksgebied als zeer hoog worden beschouwd. Er wordt dan ook verder onderzoek aangeraden.-

1.3 WETTELIJK KADER

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de geplande aanleg van een park op het bouwblok tussen de Falconrui en het Falconplein.

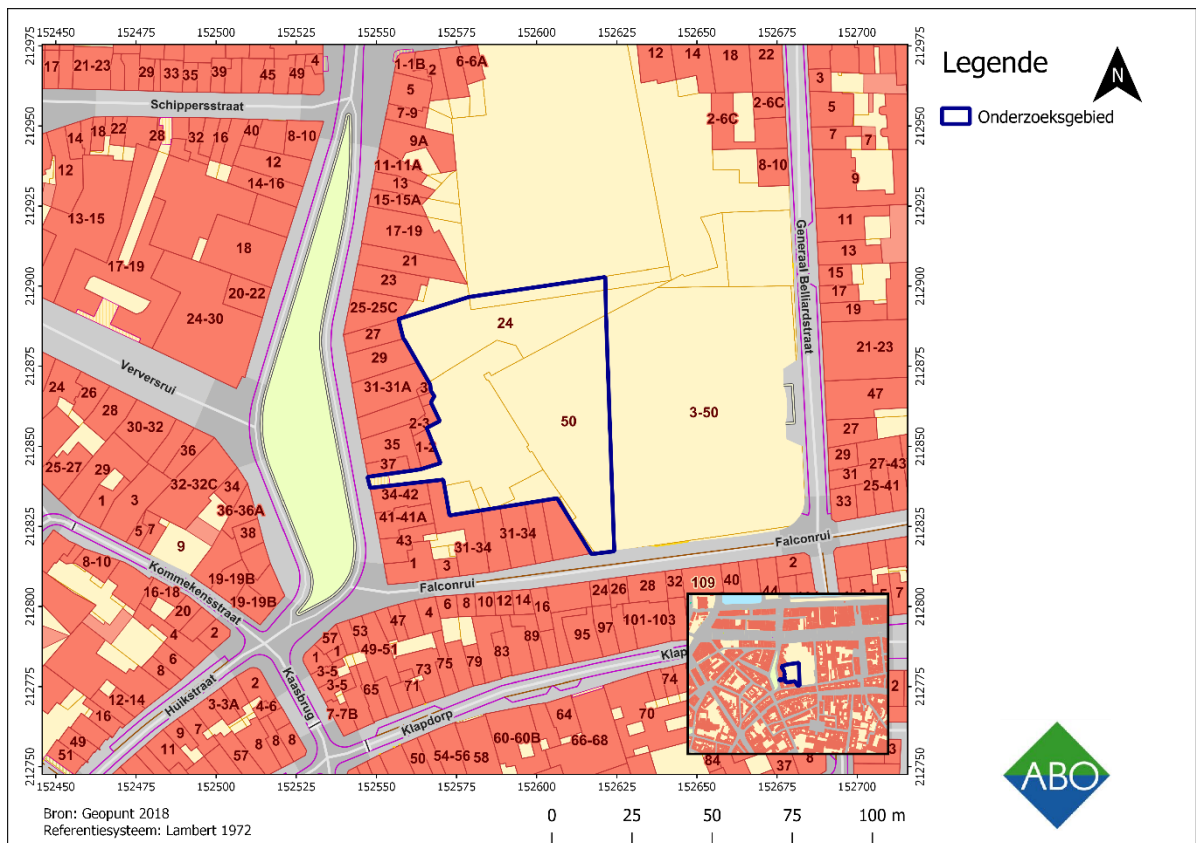
Doordat de oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft (4.054m²) de grens van 300m² overschrijdt en het onderzoeksgebied gelegen is in een vastgestelde archeologische zone, moet er in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Hierbij wordt een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek.

1.4 TOEPASSINGSGEBIED

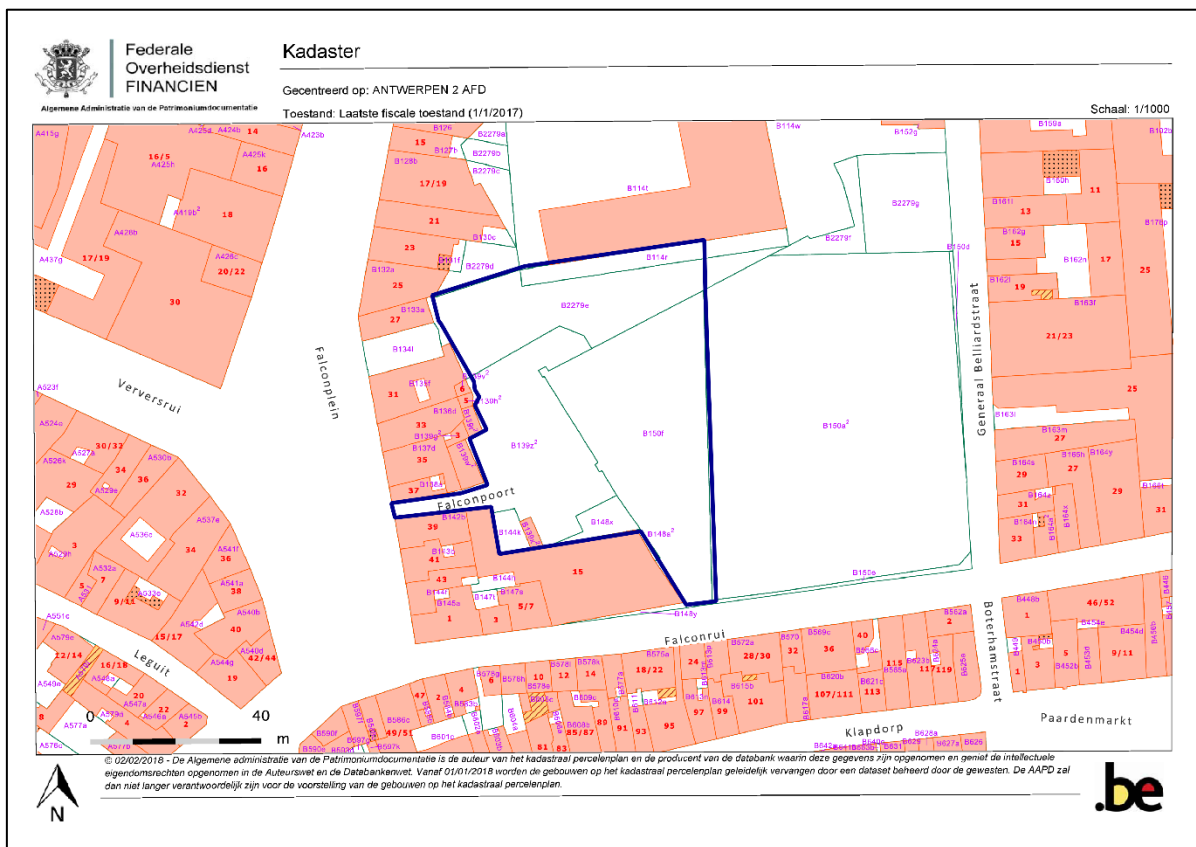
Het onderzoeksgebied situeert zich ter hoogte van het bouwblok ten oosten van het Falconplein. Het onderzoeksgebied en zijn directe omgeving maakt deel uit van de Antwerpse stadswijk 'Schipperkwartier' die zich in het noordelijke helft van de historische binnenstad Antwerpen bevindt. Het totale oppervlakte van het onderzoeksgebied bedraagt ca. 4.054m² en omvat de percelen 0114/00R000 (gedeeltelijk), 2279/00E000 (gedeeltelijk), 0150/00F000, 0139/00Z002, 0144/00K000, 0148/00X000.

Figuur 1: Luchtfoto (grootschalige winteropnamen, kleur, 2017) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)

Figuur 2: GRB met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)

Figuur 3 - Kadasterkaart op schaal 1:1.000 (bron: Cadgis 2018)

1.5 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiertoe werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geeft inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het onderzoeksgebied is momenteel grotendeels onbebouwd en gedeeltelijk in gebruik als parkeerterrein en grasveld. Doorheen het onderzoeksgebied loopt de oude kloostermuur die vermoedelijk ook deel uitmaakte van de Falconkazerne.

Figuur 4: Orthofoto (grootschalige winteropname, kleur, 2013-2015) met weergave van de bestaande toestand (bron: Geopunt 2017)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

Het onderzoeksgebied wordt heraangelegd om een groenzone te creëren rondom de bestaande kloostermuur. Deze zal bestaan uit een grasveld met verschillende bomen. Rondom deze groenzone wordt er een verharde doorgang aangelegd die in het meest zuidelijke deel de kloostermuur doorsteekt. Deze verharding zal naar het zuiden toe hoger liggen dan de groenzone waardoor aan deze zijde ook een kantplank zal worden aangelegd.

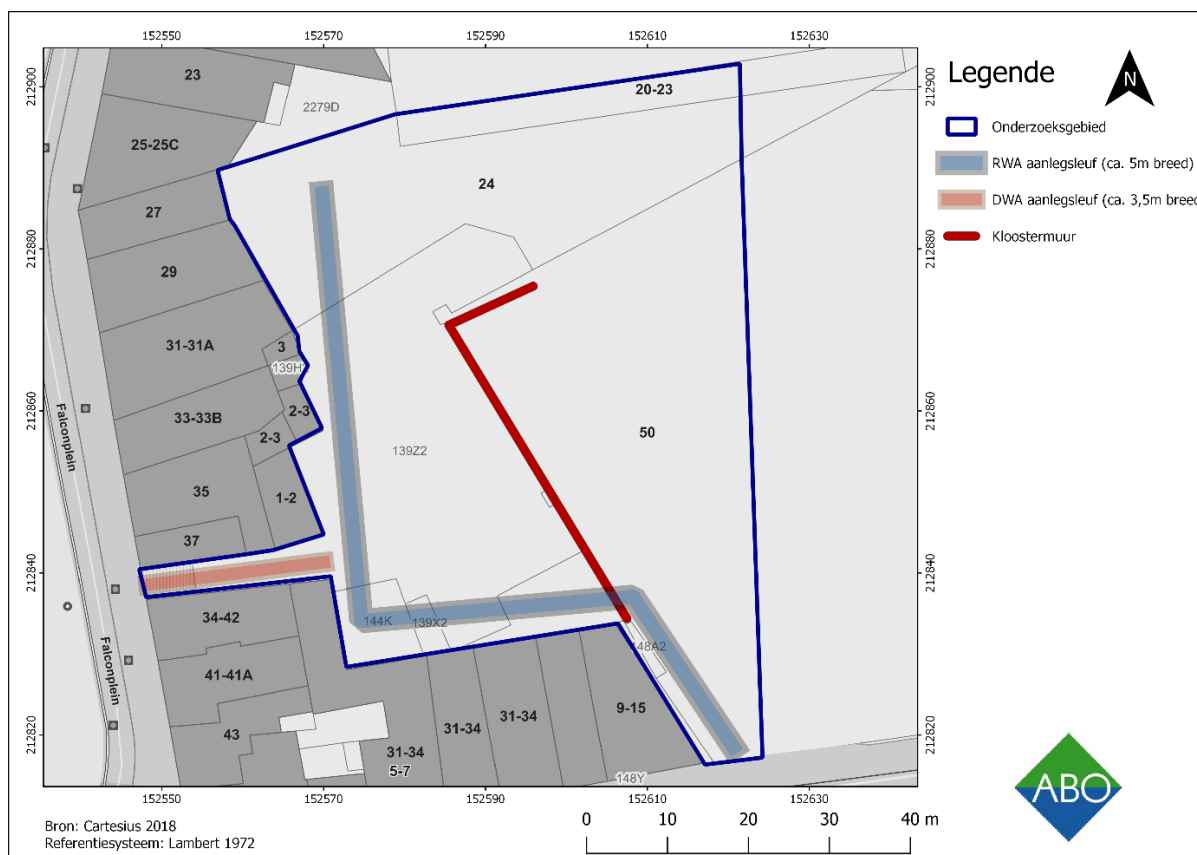
Voor de verharding zal er ca. 35 cm afgegraven worden en voor het parkgedeelte zal er ca. 10-15cm afgegraven worden.

Vanwege zijn slechte staat zal ook de kloostermuur gerestaureerd worden. Aangezien er momenteel weinig informatie beschikbaar is over de opbouw en fundering van dit deel van de kloostermuur, alsook de conditie van haar ondergrondse deel, zullen er lokaal kijkvensters geplaatst worden op de muur.

Onder de verharding rondom de groenzone wordt ook een RWA en DWA leiding aangelegd.

De **DWA** leiding zal enkel gelegd worden in het kleine straatje vanaf het Falconplein door de Falconpoort tot voor het open pleintje. Hiervoor zal een aanleg sleuf worden aangelegd van 25 meter lang met een breedte van ca. 3,50m en een maximale aanleggingsdiepte van -2.91mMV.

De **RWA** leiding zal langs westelijke en zuidelijke zijde van het onderzoeksgebied worden aangelegd, waarna hij langs de zuidelijke zijde van het onderzoeksgebied aangesloten zal worden aan de Falconruï. De aanleg sleuf zal een breedte hebben van ca.5m breed en een maximale aanleggingsdiepte van -2.58mMV.

Figuur 5 - GRB met projectie van de rioleringen en kloostermuur (bron: Geopunt 2018)

Inrichtingsplan + inplantingsplan 1/200

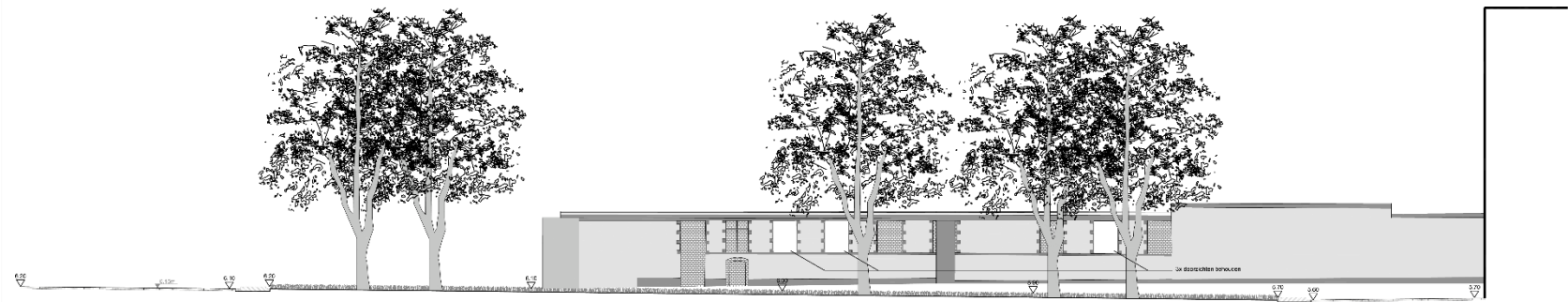
Verklaring

- projectzone: onderwerp van de aanvraag
- Haag: Iuguster
Iugustrum vulgare atrovirens
- Natuursteen bestrating, vlakke bovenzijde,
wildverband - 80 x 100 - 300 mm / h=80 mm
- Natuursteen boord/graniet antraciet, gevlaamd, (identiek
aan Falconplein) Afm.: 600 x 1200mm / h=200 mm
- Gras
- Gewapend gras
- Natuursteen boord aan muur,
Afm.: 300mm x variabel / h=60
- Zone om mogelijk speelvoorzieningen te integreren
- Bank, type dubbele bank, l = 3000 mm.
- Tulpenboom, Liriodendron tulipifera, maat 40 / 50
- Wandverlichting, type "piano"
- Bestaande bebouwing (indicatief)
- Monument
- Riolering
- HWA
- Peil huidig maaiveld
- Peil maaiveld

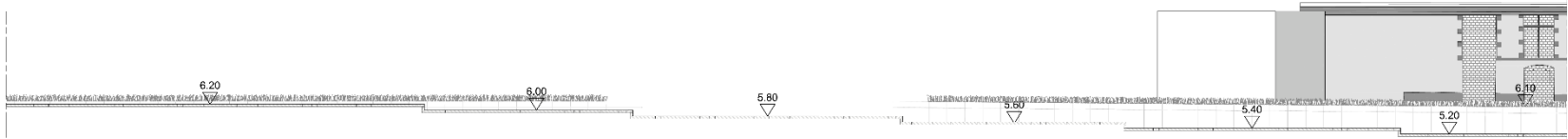
Stadsblok Falconplein - Falconrui

Binnenhof 1 - deel 1	
Antwerpen	
OPDRACHTGEVER	AG Vespa Afdeling bouw
ADRES	Generaal Lemairestraat 50bus 4
CONTACTPERSOON	Jeroen Peemans
TELEFOON FAX EMAIL	TEL 03 21681770 FAX 0323803227 jeroen.peemans@vespa-antwerpen.be
OPDRACHTHOUDER	West 8 Urban Design and Landscape Architecture
ADRES	Schiedamschen 13m, 3024EC, Rotterdam
CONTACTPERSOON	Maarten van de Vörde
TELEFOON FAX EMAIL	TEL +31 (0) 10 485 5801 info@west8.com
PLAN	Plattegrond Binnenplaats 2/4
DOCUMENT DIGITAAL	S288.104.DO.Sh.02
PROJECTFASE	Stedenbouwkundige Vergunningsaanvraag
DATUM	16/02/2015
FORMAAT	A1
SCHAAL	1/200
GETEKEND DOOR	JN
ONTWORPEN DOOR	MV

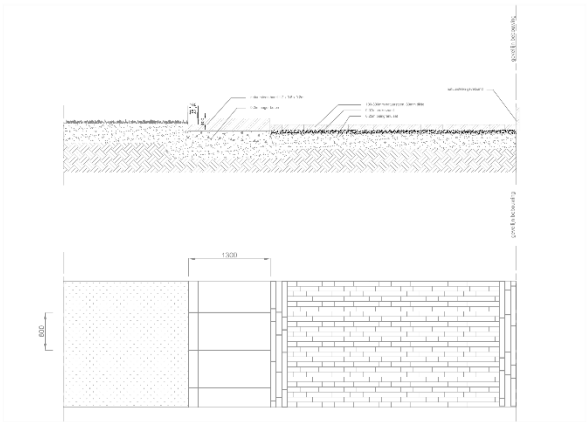
Figuur 6 - Toekomstige situatie: plattegrond binnenplaats (bron: Initiatiefnemer 2018)

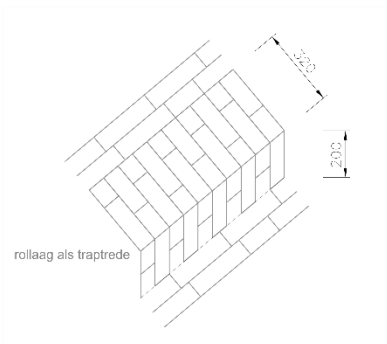
Langsdoorsnede A-A 1/150

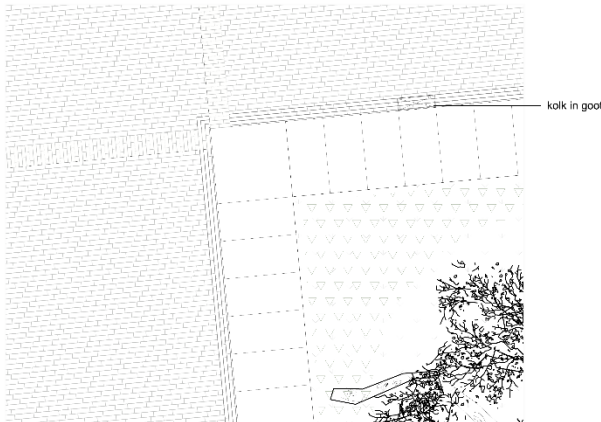
Langsdoorsnede B-B 1/200

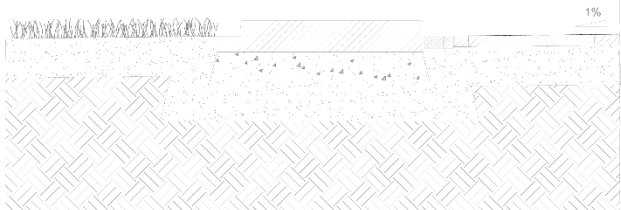
Randdetail C-C 1/20

Principe detaillering trede E-E

Samenstelling detailleringprincipes in plan

Randdetail C-C 1/20

Randdetail D-D 1/20

Stadsblok Falconplein - Falconrui

Bioscoop 1 - deel 1

Antwerpen

OPDRACHTGEVER

AG Vespa | Afdeling bouw

Generaal Lemmestraat 55/56 4

Jeroen Pasmans

TEL: 03 2168170 | FAX: 032380327 jeroen.pasmans@vespa-antwerpen.be

OPDRACHTHOUDER

West 8 Urban Design and Landscape Architecture

Schiehaven 13m, 3024EC, Rotterdam

Maarten van de Voorde

TEL: +31 (0) 10 485 5801 | info@west8.com

AG VESPA

WEST 8

PLAN

Profielen en principe detaillering

S288.104.DO.Sh.03

PROJECTFASE

Definitief Ontwerp

12/01/2015

FORMAAT

A1

GETEKEND DOOR

RN

SCHAAL

1/2500 1/500

ONTWORPEN DOOR

MV

agpasmans 16-12-2015 10:30:00

S288.104.DO

Buissageplan van GBB - Antwerpen

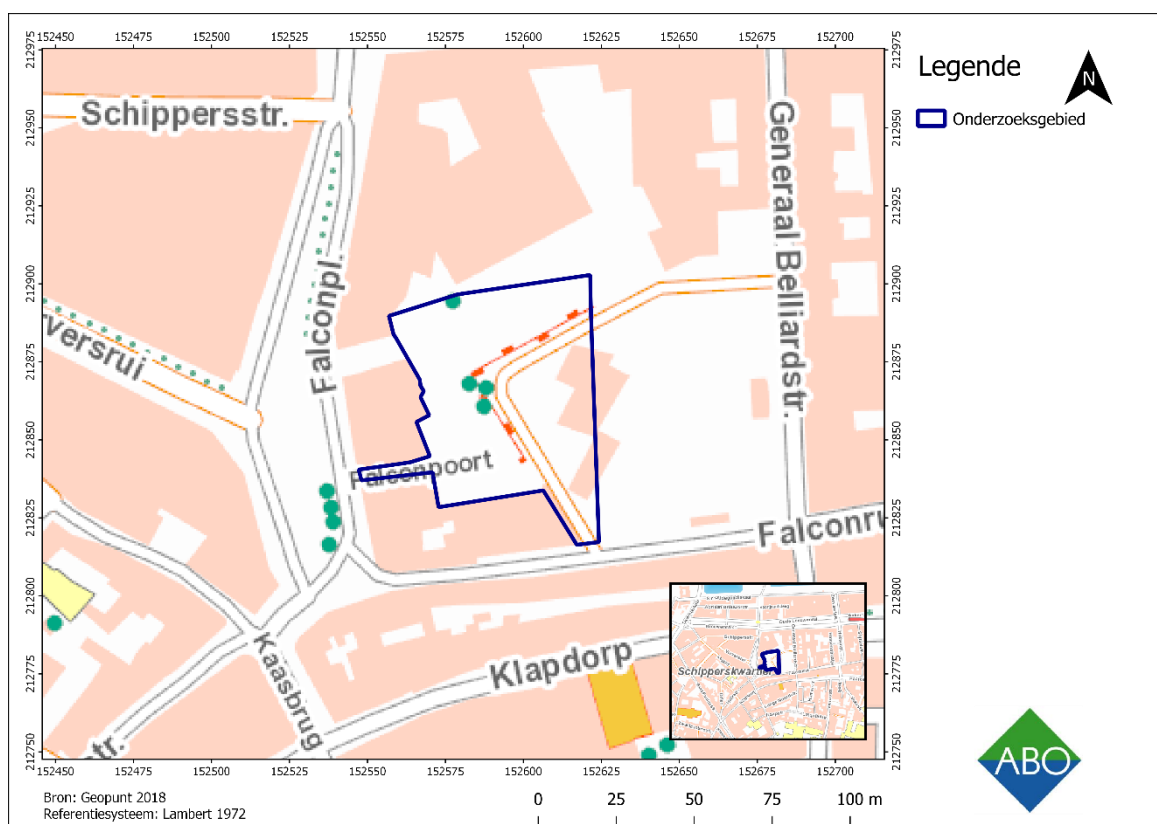
Figuur 7: Toekomstige situatie: profielen en principe detaillering (bron: Initiatiefnemer 2018)

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

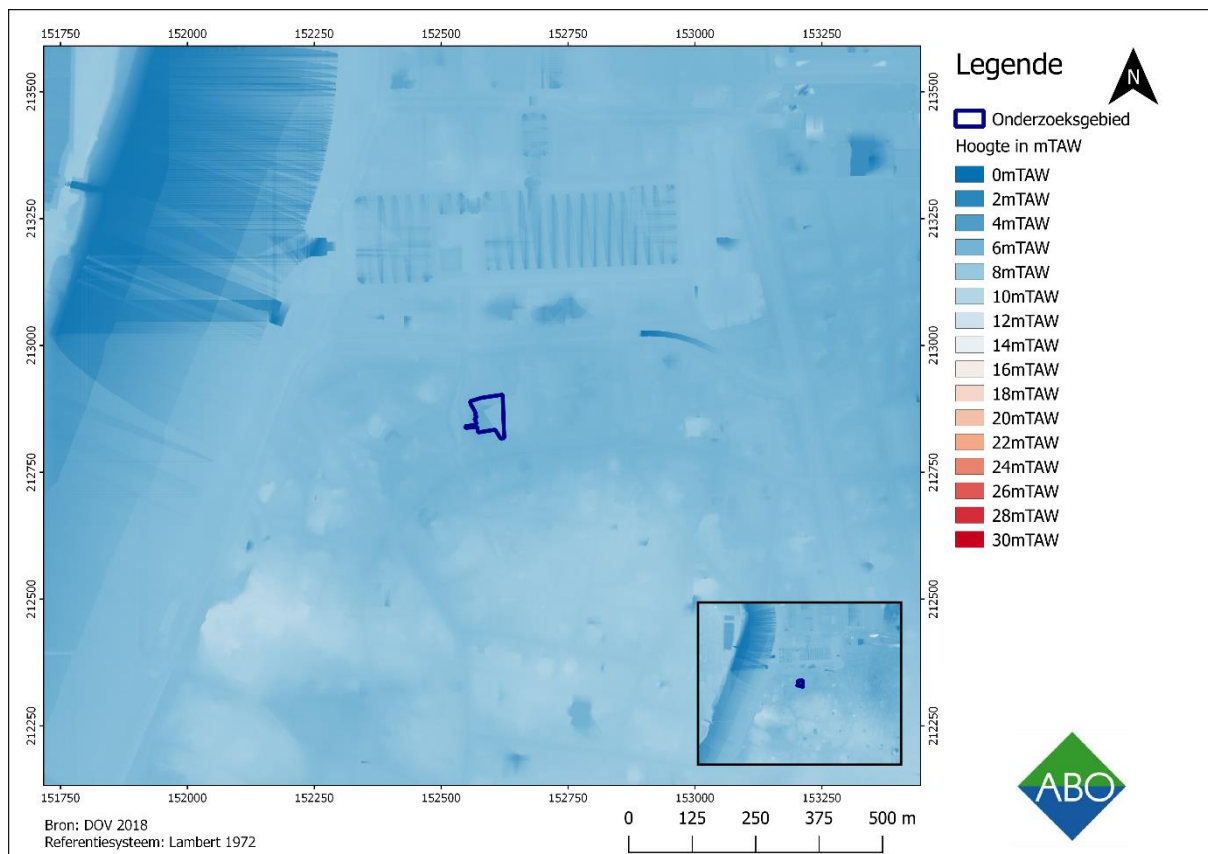
3.1.1 TOPOGRAFIE

Het onderzoeksgebied situeert zich ter hoogte van het bouwblok ten oosten van het Falconplein. Het onderzoeksgebied en zijn directe omgeving maakt deel uit van de Antwerpse stadswijk 'Schipperkwartier' die zich in het noordelijke helft van de historische binnenstad Antwerpen bevindt. Het totale oppervlakte van het onderzoeksgebied bedraagt ca. 4.054m² en omvat de percelen 0114/00R000 (gedeeltelijk), 2279/00E000 (gedeeltelijk), 0150/00F000, 0139/00Z002, 0144/00K000, 0148/00X000.

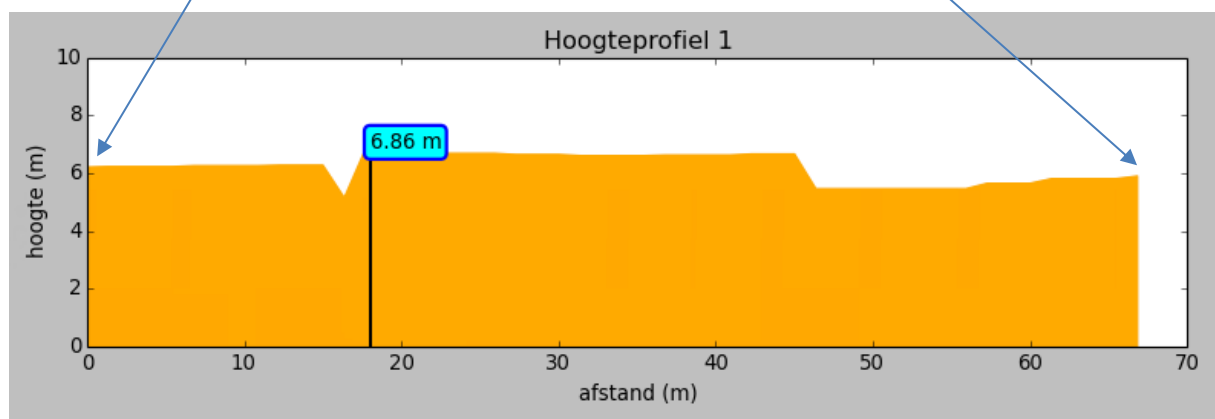
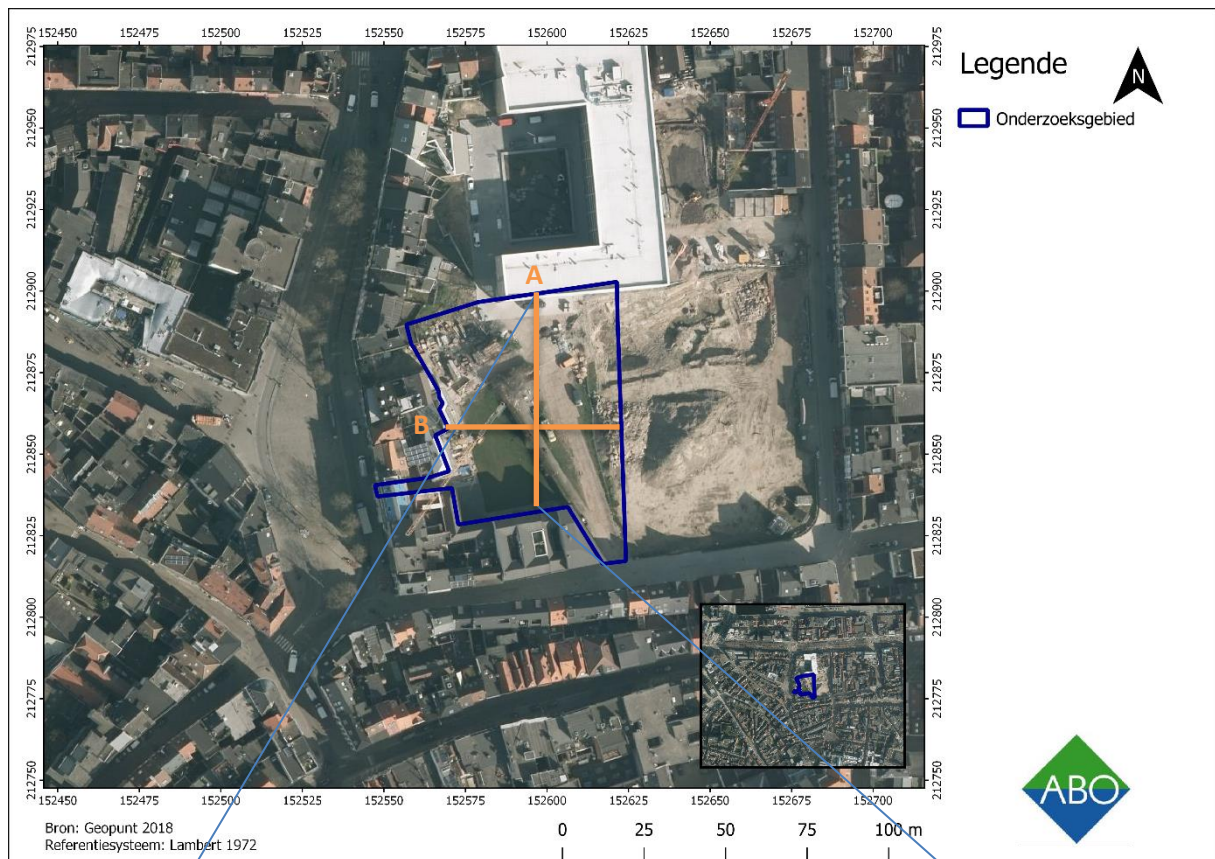
Figuur 8: Topografische kaart (1:1.250) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (Bron: Geopunt 2017)

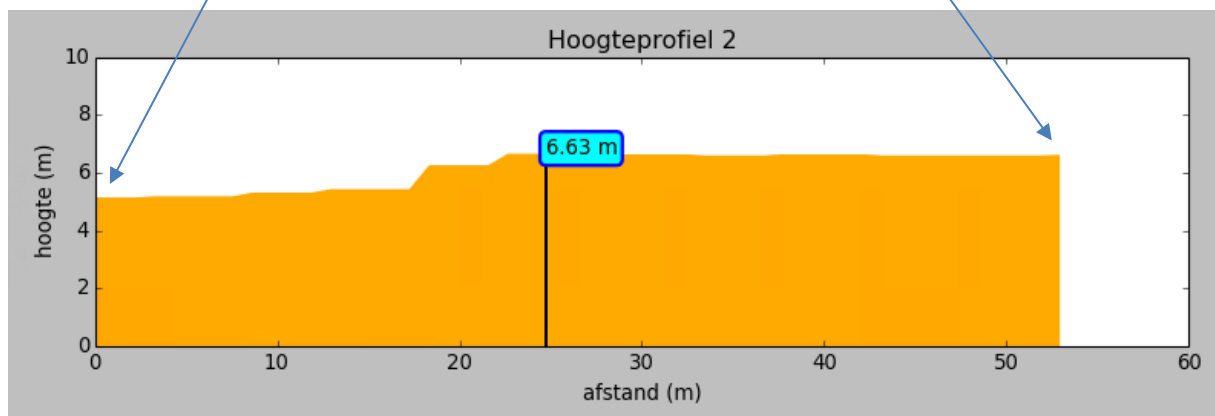
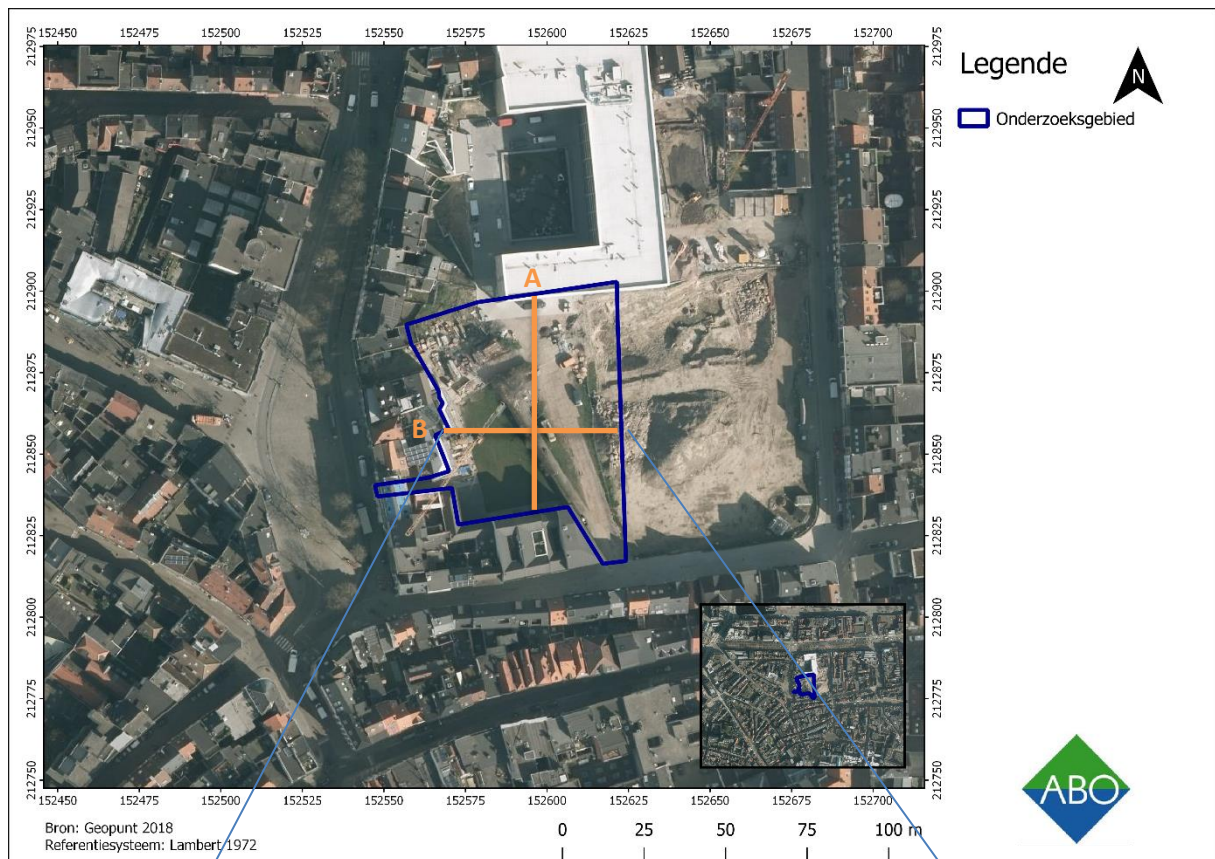
3.1.2 HOOGTEVERLOOP

Figuur 9: DTM (1m) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (Bron: Geopunt 2018).

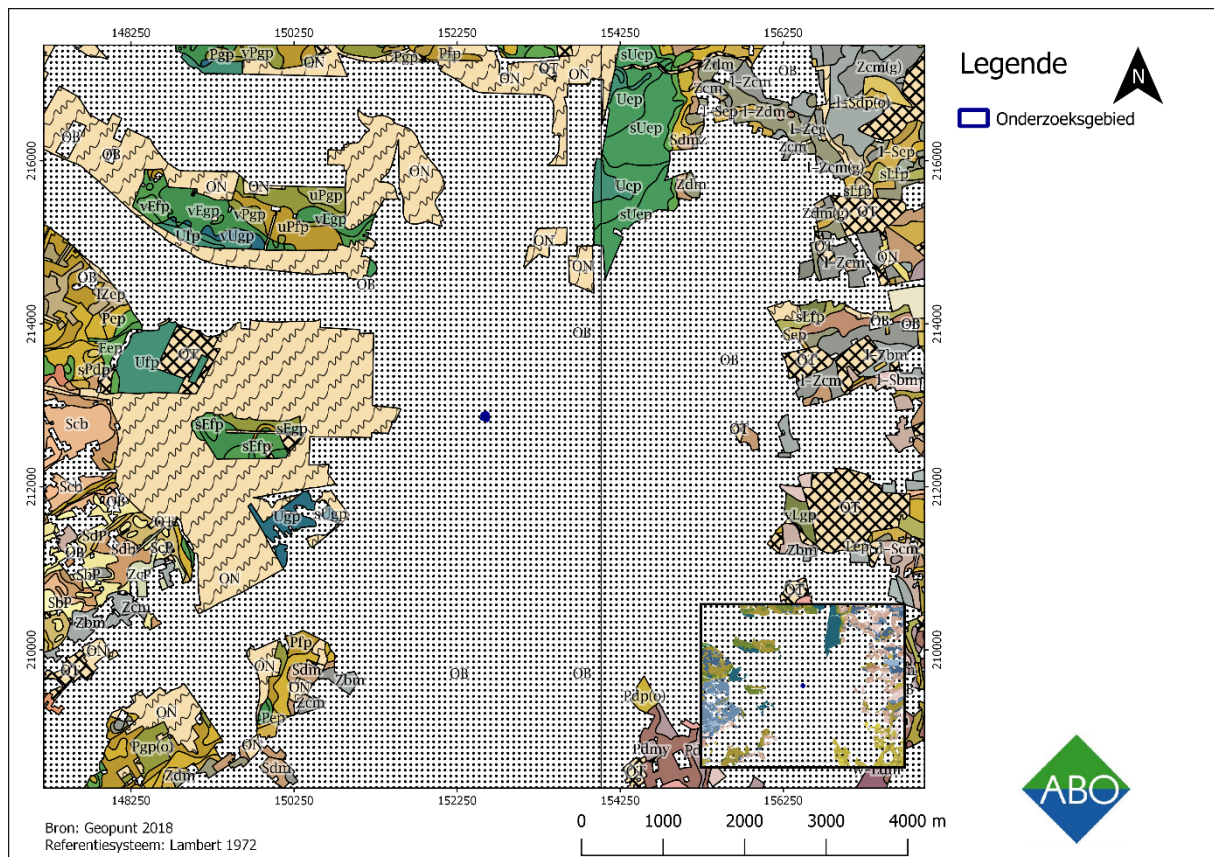
Het onderzoeksgebied is gelegen in de voormalige uitloper van de Schijnvallei. Figuur 9 toont duidelijk dat het ten noorden ligt van het hogere gelegen centrum van Antwerpen. Het onderzoeksgebied zelf toont van het noorden naar het zuiden toe een lichte daling van 6,28mTAW naar 5,89mTAW. Centraal is er een verhoogd centraal plateau van gemiddeld 6,65mTAW. Van west naar oost is een graduele stijging te zien van 5,11mTAW naar 6,59mTAW. Het maximale hoogteverschil is aldus 1,44m. Met het hoogste punt in oostelijke deel van het onderzoeksgebied.

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMKAARTEN

Figuur 10: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:50.000) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)

Het onderzoeksgebied en de ruimere omgeving bevindt zich volledig op OB-bodems. Hierdoor kan het oorspronkelijke bodemtype voor het onderzoeksgebied niet nader bepaald worden. Ongeveer 3 – 3,5 km ten zuiden en ten oosten van het onderzoeksgebied zijn er nog natuurlijke bodems bewaard gebleven. In het noorden en het westen zijn de dichtstbij gelegen natuurlijke bodems op ca. 2,2 – 2,5km afstand terug te vinden. Omdat de bodems ter hoogte van het onderzoeksgebied vroeger mogelijk aansloten bij deze in de ruimere omgeving, worden deze hier kort besproken.

OB: In sommige gevallen hebben menselijke ingrepen een dermate grote impact op de bodem, dat de oorspronkelijke bodemopbouw sterk gewijzigd of zelfs vernietigd werd. In het geval van OB-bodems gaat het om gronden die sterk gewijzigd werden door bebouwing.

Uep bodems zijn sterk gleyige gronden op zware klei. Deze bodems hebben een reductiehorizont zonder profielontwikkeling. Het zijn hydromorfe, natte, alluviale gronden met een grijze Ap horizont waarin roestverschijnselen voorkomen. De Cg horizont is sterk gegleyificeerd. Verder naar onder toe wordt het materiaal plastisch en massief. Tussen 80cm en 120cm diep begint de blauwgrijze reductiehorizont. Deze bodems zijn te nat in de winter en de lente maar goed vochthoudend in de zomer. Hierdoor zijn ze alleen geschikt als weide. Deze bodems komen ten noorden van het onderzoeksgebied voor. Ten noorden van het onderzoeksgebied komen ook sUep bodems voor. Dit zijn Uep bodems op een zandsubstraat. (Van Ranst en Sys 2000: 174)

De **Sdm** plaggenbodems zijn matig natte lemige zandbodems met een diepe humus A horizont van antropogene oorsprong. Deze A horizont is meer dan 60cm dik en heeft een donkerbruine of donkergrijze kleur. Onder de A horizont is een verbrokkelde Podzol B aanwezig. De restverschijnselen beginnen in het plaggendeck op een diepte tussen 40cm – 60cm. Deze bodems hebben een goede waterhuishouding in de zomer maar in de winter zijn ze iets te nat. Deze bodems bevinden zich doorgaans onder een boomgaardweide of weide. (Van Ranst & Sys 2000, p. 147)

De **Scm** plaggengronden zijn matig droge lemige zandgronden die over een diepe antropogene humus A horizont beschikken. Deze humeuze A horizont is minimum 60cm dik en heeft een donkerbruine of donkergrijze kleur. Onder de A horizont bevindt zich meestal een verbrokkelde Podzol B bevindt. In deze bodems treden tussen de 60-90cm gleyverschijnselen op. De bodems zijn vochthoudend in de winter, maar iets te droog tijdens de zomer. Ze bevinden zich vaak nabij hoeven en liggen daarom meestal onder boomgaarden of weide. Deze bodems zijn ten oosten van het onderzoeksgebied terug te vinden. (Van Ranst & Sys 2000, p. 143)

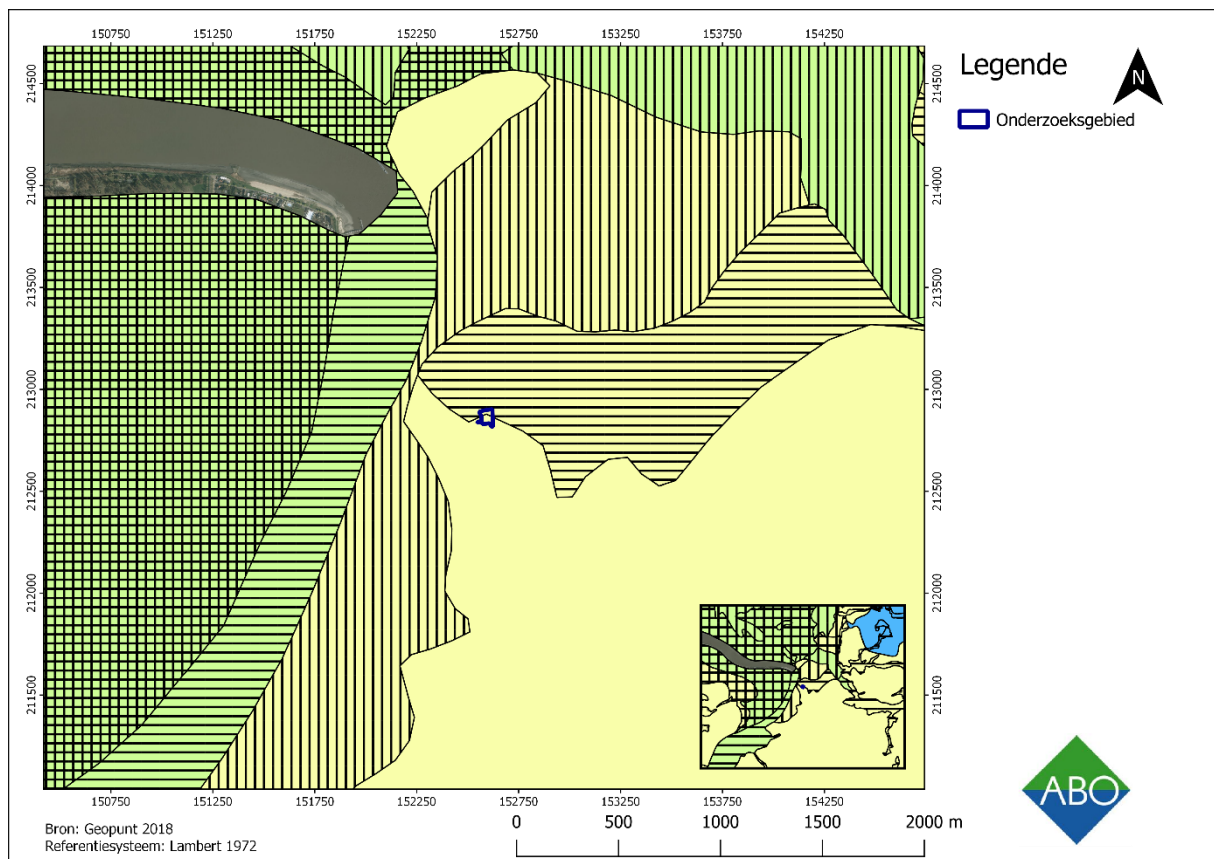
Pdp bodems zijn matig natte lichte zandleemgronden zonder profielontwikkeling. Ze bestaan grotendeels uit colluviaal materiaal. De bovengrond heeft een donker grijsbruine kleur die verder naar onder toe overgaat naar grijsbruin tot bruin. Tussen 40cm en 60cm diepte beginnen de roestverschijnselen. Vanaf ca. 70cm diepte bestaan de horizonten uit bleekgrijs materiaal met roestplekjes. De Pdp bodems zijn nat in de winter maar hebben een behoorlijke waterhuishouding in de zomer. In de omgeving van Antwerpen worden deze bodems vooral ingeschakeld als akkerland en voor groenteteelt. De Pdp(o) variant die ten zuiden van het onderzoeksgebied voorkomt wordt gekenmerkt door een sterke antropogene invloed. (Van Ranst en sys 2000: 156)

De **Ugp** bodems zijn gereduceerde gronden zonder profielontwikkeling, gevormd op zware klei. Het zijn zeer natte, hydromorfe grondwatergronden met een zeer donkere bruinigrijze humeuze, veelal verveende bovengrond. Onder de bovengrond bevindt zich een volledig gereduceerde blauwgrijze plastische zware klei. Deze zware klei rust meestal op een wisselende diepte op gereduceerd zand of veen. Deze bodems hebben een uiterst slechte waterhuishouding en zijn bijgevolg zelfs in de zomer te nat. Hierdoor zijn voornamelijk onder moerassige vegetatie of slechte hooiweiden terug te vinden. Deze bodems zijn ten westen van het onderzoeksgebied terug te vinden. Ten westen van het onderzoeksgebied komt ook de variant sUgp voor. Dit zijn Ugp bodems op een zandsubstraat. (Van Ranst en Sys 2000: 174)

Tot slot zijn de **Zbm** gronden droge plaggenbodems met een diepe antropogene humus A horizont van minimum 60cm dik. Het zijn zandbodems met een bouwlaag, een donker grijs heideplaggen, of een donkerbruin bosplaggen. Onder de Ap horizont bevindt zich meestal een bedolven verbrokkelde Podzol B horizont. Tussen 80cm en 120cm diepte beginnen de roestverschijnselen. Ondanks de dikke humeuze A horizont hebben deze bodems vaak last van watergebrek (Van Ranst en sys 2000: 131). Deze bodems bevinden zich ten zuidwesten van het onderzoeksgebied.

De bodems die ten noorden en ten westen van het onderzoeksgebied te vinden zijn, zijn opvallend natte bodems. Dit is te wijten aan hun locatie. Deze bodems bevinden zich immers in de polders van de Schelde. Verder naar het zuiden en het oosten toe bevinden zich drogere bodems. Het onderzoeksgebied bevond zich oorspronkelijk waarschijnlijk op bodems die de overgang tussen de nattere polders en de drogere gebieden vormden.

3.2.2 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

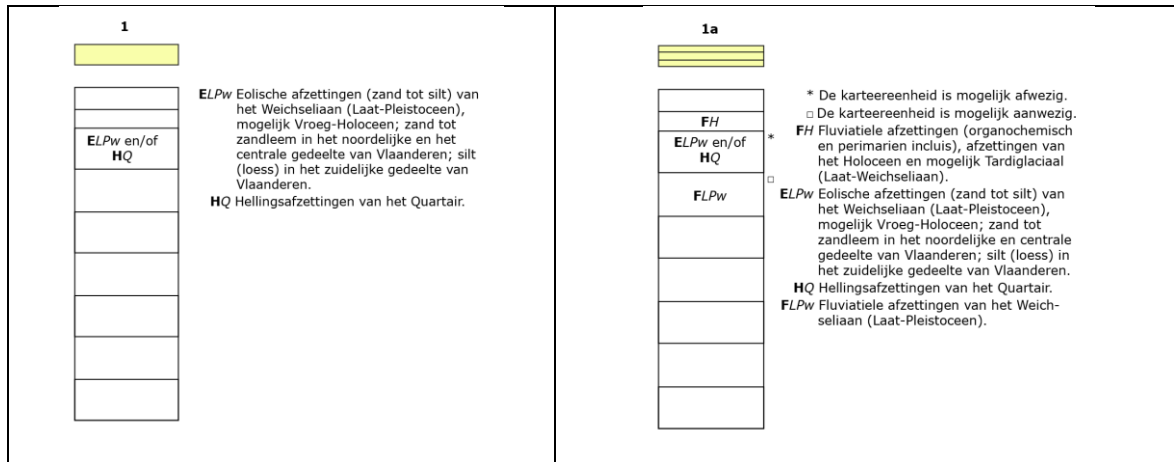
Figuur 11: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (bron: Geopunt 2018)

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het stroomgebied van de grote Schijn, een zijrivier van de Schelde, en lag oorspronkelijk waarschijnlijk op de overgang tussen de schelde polders in het noordwesten en de drogere, hoger gelegen Wase Cuesta in het zuiden. Omwille van de groei van de stad Antwerpen en de Antwerpse haven is er van dit oorspronkelijke polderlandschap nog weinig terug te vinden op de rechteroever van de Schelde. Het poldergebied is een lage vlakte die zich tussen 1m en 4m TAW bevindt maar op de overgang met de Wase Cuesta liggen er kleine hoogtes die zich gemiddeld 1m hoger bevinden dan het omliggende landschap (Adams et al. 2002: 6).

Tijdens het Vroeg-Holoceen was er een stijging van de zeespiegel waardoor de ontwatering van het gebied sterk bemoeilijkt werd. Dit resulteerde in het ontstaan van een moerasbos in de laagst gelegen gebieden. Hierdoor ontwikkelde zich een laag bosveen die over nagenoeg het volledige gebied terug te vinden is. Dit bosveen werd vervolgens overspoeld tijdens de ontwikkeling van het Schelde-estuarium. Hierbij werden alluviale sedimenten afgezet in de vorm van stroomzanden, oeverwallen, point bars en komkleien. Daarna volgden de perimariene sedimenten die als oeverwallen, geulzanden, en schorre- en slikkleien werden afgezet (Adams et al. 2002, 6).

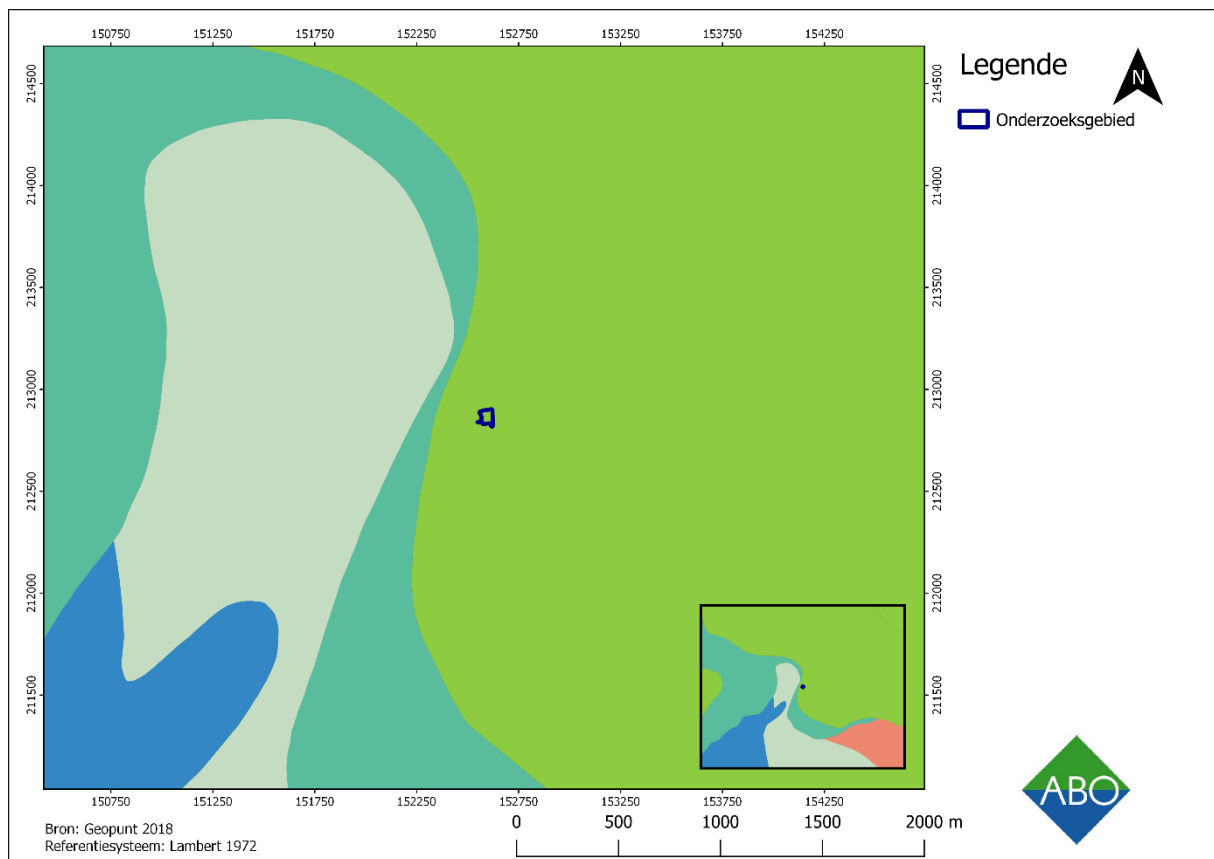
De Quartair geologische kaart geeft aan dat het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door Eind-Weichseliaan eolische dekzandfacies en diachrone grindachtige, zandige en lemige hellingssedimenten. De eolische dekzandfacies bestaan uit homogeen, fijn tot middelmatig fijn zand die op het laagterras of de aansluitende dalflanken met een geringe helling werden afgezet. Deze lagen zijn slechts enkele meters dik. De diachrone helling sedimenten zijn sedimenten die door

afspoeling of massabeweging verplaatst werden langs zwakke hellingen. Het noordelijke deel van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door diachroon herwerkte Tertiaire sedimentpakketten uit grindachtige, zandige en lemige fluviatiele sedimenten. Dit zijn fijne glauconiethoudende zanden die gekenmerkt worden door concentraties aan schelpen en schelpengruis. Ze werden door afspoeling of massabewegingen verplaatst langs zwakke hellingen. (Adams et al. 2002: 14-19).

Figuur 12: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type 1 en type 1a) (bron: Geopunt 2017)

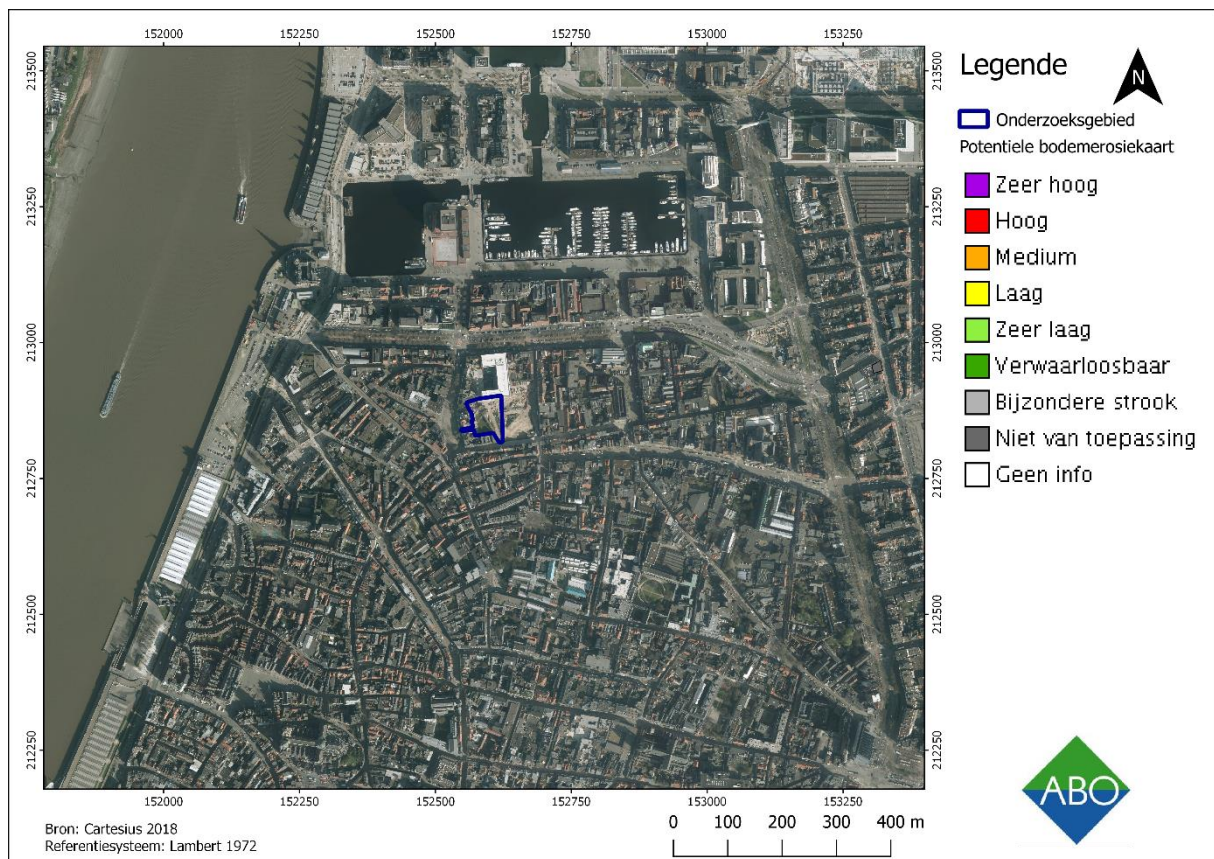
3.2.3 TERTAIRGEOLOGISCHE KAART

Figuur 13: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:20.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)

Volgens de Tertiairgeologische kaart bevinden het studiegebied en zijn directe omgeving zich volledig op afzettingen van de Formatie van Lillo. Dit is een mariene lithostratigrafische eenheid die gekenmerkt wordt door schelprijk zand met een grijze tot bruine kleur. De schelpenconcentratie is het grootst in de basis van deze formatie en neemt geleidelijk af aan naar boven toe. Desondanks blijft deze formatie erg kalkrijk. In het verleden werden reeds boringen uitgevoerd in de omgeving van het onderzoeksgebied. Boringen op ca. 50m ten noorden geven aan dat de Quartaire lagen hier tot een diepte van -4mMV voorkomen.

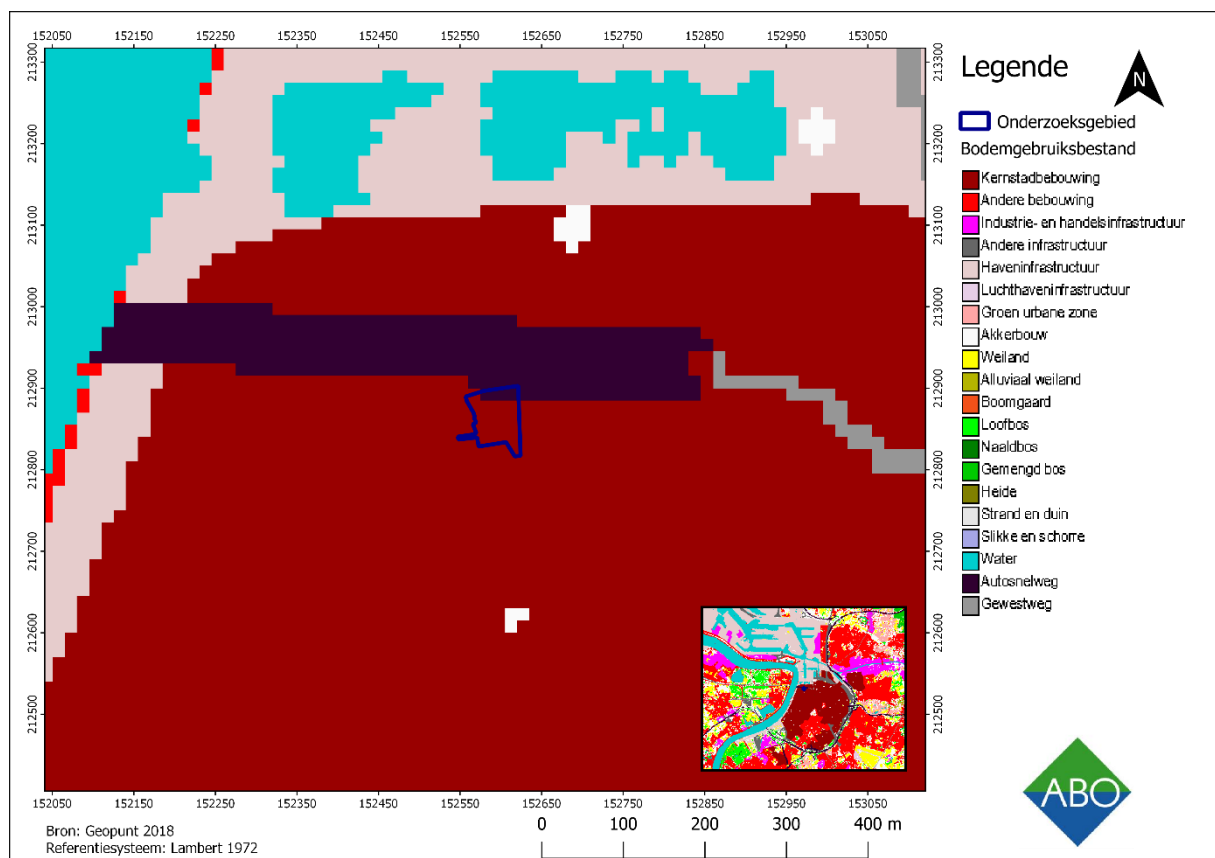
3.2.4 BODEMEROSIEKAART

Figuur 14: Bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)

Er is geen informatie beschikbaar over de bodemerosie ter hoogte van of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied.

3.2.5 BODEMGEBRUIKSKAART

Figuur 15: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt 2017)

Het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door overwegend kernstadbebouwing. In een kleine zone in het noordelijkste deel van het onderzoeksgebied wordt ook een autosnelweg aangeduid. Deze autosnelweg is de Waasland tunnel die de Antwerpse linker- en rechteroever met elkaar verbindt.

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 3 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris Archeologische zone	Buiten archeologische zone
Landschapsatlas	Niet van toepassing
Inventaris Bouwkundig erfgoed	Relevant, cf. 4.1.1
Beschermde stads- en dorpsgezichten	Niet van toepassing
Bouwkundige gehelen	Relevant, cf. 4.2
Centraal Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.2.2
Inventaris Historische stadskern	Niet van toepassing
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Niet van toepassing
Wereldoorlog relictten	Niet van toepassing
Cartografische bronnen	
Frickxkaart (ca. 1745)	Niet relevant, maar wel vermeld, cf. 4.2.1
Ferrariskaart (ca. 1771-1778)	Relevant, cf. 4.2.2
Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)	Relevant, cf. 4.2.3
Vandermaelen kaarten (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.2.4
Popp kaarten (1842-1879)	Relevant, cf. 4.2.5

Figuur 16: Tabel met geraadpleegde bronnen

4.1 HISTORISCH KADER

De gunstige topografische ligging van deze stad aan de Schelde en de vruchtbare diverse bodemtypes, speelden een cruciale rol in de ontwikkeling en zorgden voor een maximaal benut van het gebied. De uitgebreide geschiedenis van Antwerpen kan teruggekoppeld worden naar de prehistorie. Er werden namelijk meerdere vondsten aangetroffen zoals lithisch materiaal daterende tussen het einde van het Paleolithicum en het begin van de vroege bronstijd. Daaropvolgend zijn er een aantal verspreide ijzertijdvondsten ontdekt onder het huidige stadscentrum. Ook werden er meerdere Gallo-Romeinse archeologische vondsten en sporen ontdekt in en rond de stadskern. Volgens archeologisch onderzoek werd er reeds een Gallo-Romeinse nederzetting blootgelegd die zich in de 2de en 3de na Chr. situeerde.

Naast de kersteningspogingen ondernomen door Amandus en Eligius in de 7de eeuw en de verschillende plunderingen in de 9de eeuw door de Noormannen, ontstond er in het centrum van Antwerpen een versterkte handelsnederzetting die zich verder ontwikkelde in de 10de eeuw. De versterking van de burcht was opgebouwd uit een palissade gevolgd door een aarden wal met gracht. Binnen de omwalling groeide een dicht bebouwd centrum dat gekarakteriseerd werd door het proto-stedelijke handelsnederzettingstype. Omstreeks de 11de eeuw fungeerde Antwerpen als handelsknooppunt tussen verschillende (overzeese) gebieden, doordat het verscheidene ambachten beheerste. Het gebied tussen de vesten van 1250 en de Spaanse omwalling kwam in de 13de en 14de eeuw tot ontwikkeling.¹

Op het einde van de 13de eeuw maakte het onderzoeksgebied deel uit van het Ververskwartier, genoemd naar de vele ververs en wevers die zich in dit kwartier, buiten de stadsmuren, hadden gevestigd.² Het onderzoeksgebied werd kort na deze periode eigendom van de hertogelijke muntmeester Falco de Lampagne. Deze laat het onderzoeksgebied ophogen en draineren en sticht er rond 1350 een godshuis voor weduwen en juffrouwen. Dit zou later, omstreeks 1420, uitgroeien tot het Onze Lieve Vrouwendaal in Valkenbroekklooster, oftewel het Falcontinnenklooster.

Tot aan de 16de eeuw zou Antwerpen zo'n vier groeiprocessen hebben doorgemaakt, waarbij de stadsgrenzen zich naar het oosten hebben uitgebreid. In deze periode ontpopte de stad zich tot een immense handelsmetropool waar internationale producten werden verhandeld, waaronder suiker uit Noord-Amerika, Portugese specerijen, Engels laken enzovoort. De sociale, culturele en economische expansie trok daarnaast ook elitaire handelslui en kooplieden aan die zich in luxueuze stadspalazzi in het centrum van Antwerpen vestigden.

De aanzienlijke uitbreiding van de stad als handelsimperium en de toenemende urbanisatie ging helaas hand in hand met militaire dreigementen, waardoor de stad voorzien werd van een nieuwe omwalling. Met het geweld van de Spaanse Furie in 1576, de Beeldenstorm en de blokkade van de Schelde kwam er een einde aan de Gouden Eeuw in Antwerpen.

Na deze verwoestende gebeurtenissen, kende de stad een terugval die zich gedurende twee eeuwen zou manifesteren, waardoor het bevolkingsaantal daalde. Tijdens deze periode (contrareformatie) vestigden zich verscheidene nieuwe kloosterorden die de aanblik van Antwerpen duidelijk hebben

¹ Antwerpen - Stadsuitbreiding tot aan de 16de-eeuwse Spaanse Vesten

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122213>

² SW Falcontinnenklooster, 7.

veranderd. In 1671 wordt zo de monumentale toegangspoort tot het klooster gebouwd die nog steeds aan de zijde van het Falconplein zichtbaar is.

In 1784 wordt het Falcontinnenklooster afgeschaft door Jozef II en in 1793, een jaar na zijn conversie naar militair hospitaal, brandt het complex af.

Tussen de 18de en 19de eeuw onderging Antwerpen een transformatie onder het bewind van Napoleon, waarbij de militaire en economische aspecten een opwaardering kregen. Wat resteert van het Falcontinnenklooster wordt in 1810 verkocht aan de Stad Antwerpen. En niet veel nadien wordt op de site, op bevel van Napoleon, een kazerne gebouwd.

Tijdens en na de Belgische revolutie werd de stad opnieuw het decor van felle gevechten. In het prille België werd Antwerpen ingericht als Nationaal Redit. Daarbij werd een nieuwe verdedigingsomwalling of de Brialmontvestiging aangelegd die zich situeerde aan de huidige ring van Antwerpen. De Spaanse omwalling verdween en het stadscentrum onderging opnieuw een grote expansie. Daarnaast kende de haven een verdere uitbreiding door de aanleg van dokken. Later in de 19de eeuw werden de Scheldekaaien rechtgetrokken, waardoor langs de Scheldeoever het oude stratennetwerk en meerdere huizen verdwenen. Op het open plein waar de Falconpoort op uitgaat worden in de 19de eeuw werkmanswoningen gebouwd.

Gedurende de Eerste Wereldoorlog wordt de Falconkazerne gebombardeerd door de Zeppelinaanvallen op Antwerpen. En tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1941, wordt de kazerne afgebroken. Op het oostelijke deel van de voormalige kazernesite wordt in 1952 het nieuwe internationaal zeemanshuis worden opgericht. Voor de bouw ervan werden de huisjes uit de 19de-eeuwse gang achter de Falconpoort gesloopt.

Figuur 17 - De voormalige inkompoort van het klooster in 1906. Achteraan in de poort enkele werkmanswoningen. (bron: Stadsarchief Antwerpen FOTO-OF # 3940, 2018)

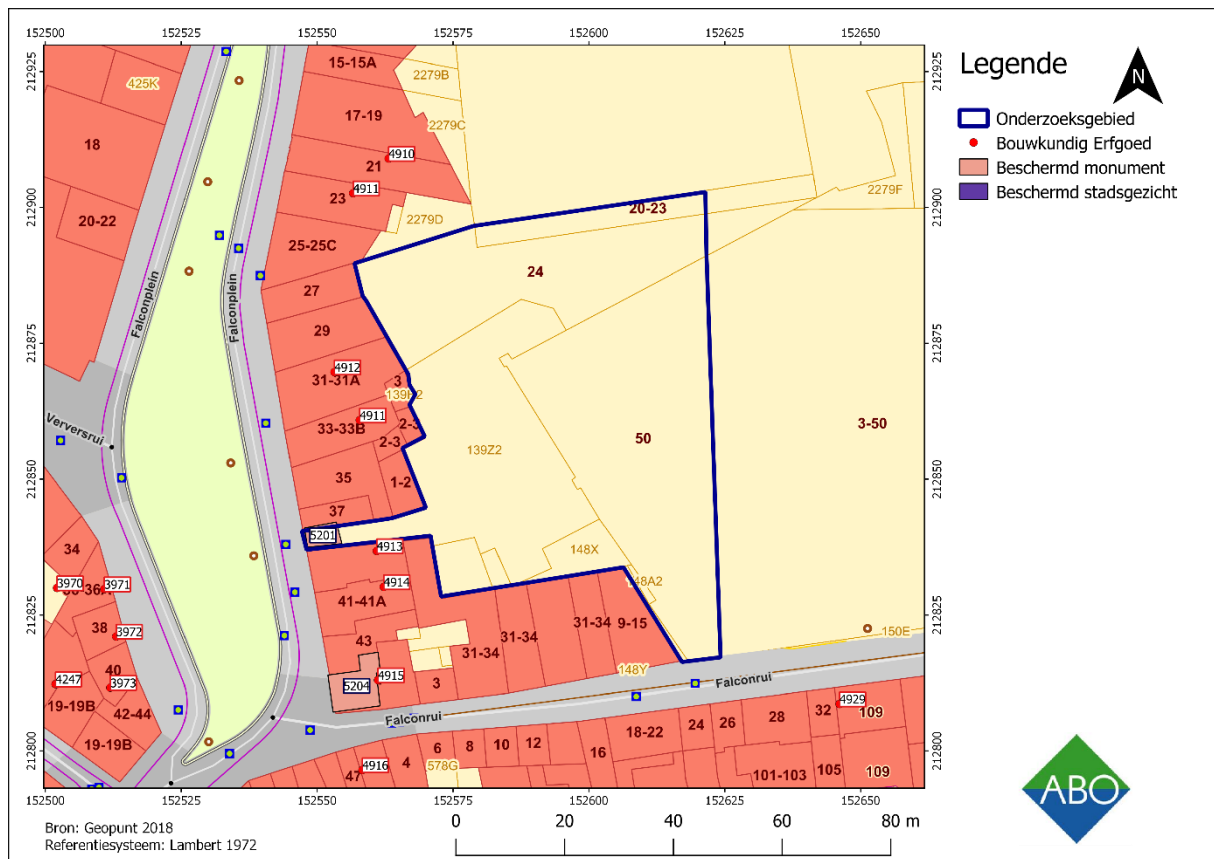
Figuur 18- Afbraak van de Falconkazerne in 1941. (bron: Stadarchief Antwerpen GP # 895#, 2018)

Figuur 19 - Binnenpleintje op Falconplein, winkels met (tapijten, kleding e.a.) uitgebaat door Georgische Joden in de jaren 1989 met zicht op het Zeemanshuis (bron: Stadsarchief Antwerpen 934 # 16807#, 2018)

4.2 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

4.2.1 INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED

Figuur 20: Weergave van de meldingen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed binnen de 50m van het studiegebied (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)

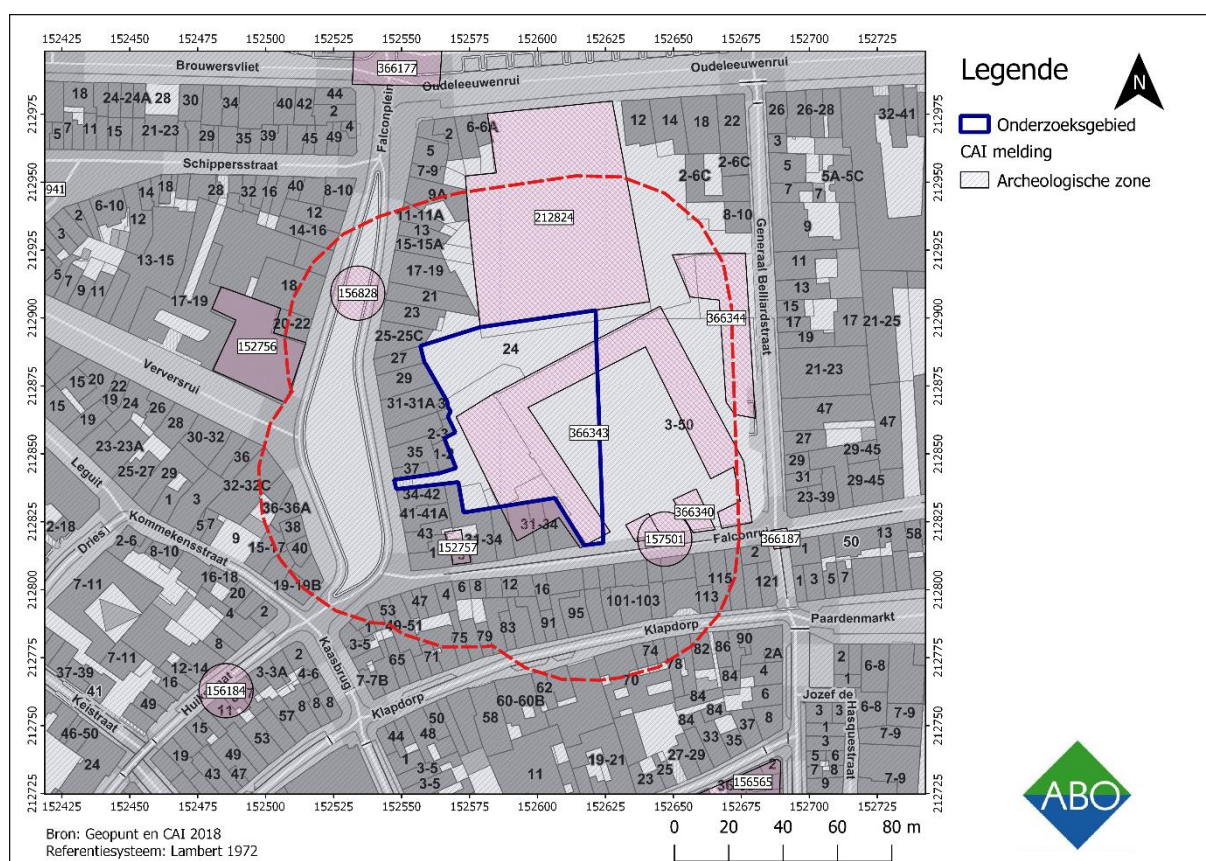
Vanwege haar positie binnenin de historische stadsgrenzen van Antwerpen wordt de omgeving van het onderzoeksgebied gekenmerkt door een overvloed aan historische (bouwkundige) relictten. Het overgrote deel hiervan zijn 19de-eeuwse woningen. Het oudste bouwkundig relict is een getuige van het middeleeuwse verleden van het onderzoeksgebied. Zo gaf de 17de -eeuwse Falconpoort (4913) oorspronkelijk toegang tot het falcontinnenklooster. Dit klooster werd in de 14de eeuw gesticht door de muntmeester van hertog Jan III van Brabant, Falco de Lampagne. Het klooster werd in de 1784 afgeschaft door Jozef II en kort na 1810 op bevel van Napoleon omgevormd naar de Falconkazerne. Deze kazerne werd in 1941 gesloopt. (zie ook 4.1. Historisch kader)

IBE	Locatie	Omschrijving	Datering
4910	Falconplein 21, Antwerpen	Winkelhuis in neoclassicistische stijl	19 ^{de} eeuw
4911	Falconplein 23, 33, Antwerpen	Traditionele diephuizen met neoclassicistische lijstgevel	19 ^{de} eeuw
4912	Falconplein 31, Antwerpen	Pakhuis met kantoor in eclectische stijl	19 ^{de} eeuw

IBE	Locatie	Omschrijving	Datering
5201	Klapdorp 63, Antwerpen	Neoclassicistisch burgerhuis	19 ^{de} eeuw
4913	Falconplein 39, Antwerpen	Falconpoort	17 ^{de} eeuw
4914	Falconplein 41, Antwerpen	Meergezinswoning in eclectische stijl	Voor WO 1
4915	Falconplein 45, Antwerpen	Traditioneel diephuis	17 ^{de} eeuw
5204	Klapdorp 73, Antwerpen	Neoclassicistisch burgerhuis met traditionele kern	19 ^{de} eeuw

Figuur 21 - Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in een straal van 50 meter

4.2.2 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Figuur 22: Alle CAI-meldingen binnen een straal van 50m

Naast de overvloed aan historische (bouwkundige) relictten zijn er, vanwege haar positie binnenin de historische stadsgrenzen van Antwerpen, ook heel wat CAI meldingen beschikbaar voor de omgeving van het onderzoeksgebied. Deze kunnen gedateerd worden vanaf de middeleeuwen tot en met de 19de eeuw. Ter hoogte van het onderzoeksgebied zijn er verschillende CAI meldingen die verwijzen naar het voormalige Falconklooster dat zich situeerde ter hoogte van het huidige bouwblok. De resultaten van eerder onderzoek is terug te vinden in deel 4.1.3.

CAI	Locatie	Omschrijving	Datering
366177	Oudeleeuwenrui, Antwerpen	Indicator cartografie: brug	16 ^{de} eeuw
212824	Oudeleeuwenrui, Antwerpen	Middeleeuwse woontoren met waterpartij die op een bepaald moment waarschijnlijk deel uitmaakte van de laatmiddeleeuwse omwalling. Grachten met ceramiek en botfragmenten. Tuinmuur, kelders, waterput en tuinzone van klooster	Late middeleeuwen
156828	Falconplein, Antwerpen	(laat-)middeleeuwse stratigrafie	Late middeleeuwen
152756	Falconplein-Verversrui, Antwerpen	Resten van een bouwblok, waaronder muren, vloertjes en een beerput. Aardewerk en glas	16 ^{de} eeuw
366343	Falconrui, Antwerpen	Falconkazerne	Nieuwe Tijd

CAI	Locatie	Omschrijving	Datering
152757	Falconrui 3, Antwerpen	1 muur van huis	16 ^{de} eeuw
157501	Falconrui 9-15, Antwerpen	Falkonklooster. 14 ^{de} eeuws aardewerk	Middeleeuwen
366340	Falronrui, Antwerpen	Falconcazerne	19 ^{de} eeuw
366187	Falronrui, Antwerpen	Indicator cartografie: brug	16 ^{de} eeuw
366344	Generaal Belliardstraat, Antwerpen	Falconcazerne	19 ^{de} eeuw

Figuur 23: overzichtstabel CAI

4.2.3 ANDERE ARCHEOLOGISCHE BRONNEN

Auteur	Titel	Beschrijving	Datum
Caignie, F. (ed.)/K. Geysen/N. Reyns	Archeologisch onderzoek naar het Falcontinnenklooster, Antwerpen (Rapporten van het Stedelijk informatiecentrum archeologie & monumentenzorg 5)	Beschrijving opgraving Falconplein – Zeemanshuis 2007	2009
K. Gheysen, D. Caluwé	Archaeologica Mediaevalis, nummer 31	Opgraving van het Falconklooster aan de Falconrui te Antwerpen: een stand van zaken	2008
All-Archeo bvba	Archeologische opgraving Antwerpen – Oudeleeuwenrui Volume 1	Archeologienota Oudenleeuwenrui	2016
All-Archeo bvba	Archeologische opgraving Antwerpen – Oudeleeuwenrui Volume 2	Archeologienota Oudenleeuwenrui	2016

Figuur 24 – overzichtstabel andere archeologische bronnen

Zoals eerder reeds vermeld werden reeds verschillende archeologische onderzoeken in de direct nabijheid van het onderzoeksgebied uitgevoerd. Hierin speelde het Falcontinnenklooster een belangrijke rol.

Gedurende de periode 23 januari tot en met 7 mei 2007 werd onder leiding van de afdeling archeologie van de stad Antwerpen een veldonderzoek uitgevoerd op de site Falconrui 9-15, direct ten oosten van het onderzoeksgebied. Door het vooronderzoek was vooraf reeds duidelijk dat het archeologische onderzoek zou plaatsvinden aan de westzijde van de kerk, ter hoogte van de kruidhof, de priesterij, de kruidhof van de priesterij en een gedeelte van het voorhof.

De resultaten van dit onderzoek sloten goed aan bij de algemene historische context van de stad Antwerpen en de bronnen van het Falcontinneklooster. Zo werd de oudste fase van het klooster geregistreerd als ophopingspakket. Hierbij werd 14de -eeuws vondstenmateriaal aangetroffen dat overeenkomt met het moment dat het klooster gesticht werd. Bij het oprichten van het gasthuis, de voorloper van het klooster, werd namelijk de grond eerst afgesloten met dijken, droog gemaald en opgehoogd. Het gasthuis werd, met uitzondering van gerecupereerd bouw materiaal in de 15de – eeuwse funderingen, niet aangetroffen.

Ook de vondsten daterende van de 15de, 16de en 17de eeuw bleken goed aan te sluiten bij de beschikbare grondplannen en andere historische bronnen die er beschikbaar zijn van het Falconklooster.³ Zo werd een 15de-eeuwse grote zaal aangetroffen die in de 19de eeuw werd overwelft en als kelder werd gebruikt. Vanaf de 16de eeuw werden er verdere aanpassingen aan de structuur uitgevoerd. Zo was er een uitbreiding van woonfunctie door extra toegevoegde woonruimtes. En werden er beerputten aangelegd alsook vloeren in de gang en woonruimtes.

Het artikel in Archaeologica Mediaevalis gaat eveneens over de opgraving in 2007, weliswaar minder uitgebreid.

³ Archeologisch onderzoek naar het Falcontinnenklooster, Antwerpen (Rapporten van het Stedelijk informatiecentrum archeologie & monumentenzorg 5) 35

De rapporten, opgesteld door All-Archeo, behandelen het terrein van de voormalige garage Westerlund en de voormalige drukkerij De Vroey aan de Oudeleeuwenrui 8 en 10 te Antwerpen, juist ten noorden van het onderzoeksgebied. Hier werden nieuwe appartementencomplexen met ondergrondse parkings voorzien. Hierbij gingen de geplande bodemverstoringen dieper dan het oudste archeologische niveau.

Bij het rapport volume 1 werd het vroegste landgebruik, een toren en waterpartij en het Falcontinnenklooster met tuinzones besproken.

Sporen die gelinkt kunnen worden aan het vroegste landgebruik zijn aangetroffen in de vorm van grachten. Deze werden gedateerd in de 13de tot 14de eeuw en hadden vermoedelijk een functie om eerder natte gebied te draineren.

Centraal op het terrein werd een toren met waterpartij aangetroffen. Deze werd geïnterpreteerd als zijnde een woontoren. Hoewel reeds veel de toren verstoord werd door de latere industriële activiteiten kon toch een indicatie gemaakt worden betreffende de datering. Zo wordt hij toegeschreven als zijnde 15de-eeuws, waardoor hij opgericht zou zijn door Jan van Witham. Vermoedelijk stond deze oorspronkelijk buiten de stad en werd deze later pas geïncorporeerd.⁴ Rondom de oorspronkelijke waterpartij werden ook de resten van een vlechtwerkverband teruggevonden.

Van het klooster werden verschillende muurresten aangetroffen, sommige hiervan waren goed bewaard terwijl andere haast volledig verdwenen waren door de recentere kelders.⁵ Een van de belangrijkste muren was de kloostertuinmuur die als grens diende tussen het kloosterleven en de buitenwereld. Hiernaast werden ook delen van een kloostervleugel aangetroffen waarin een wasplaats was ingericht.

Bij het rapport volume 2 werd de vroegere vliet en rui, de brouwerij de 'Twee Oude Leeuwen', de Falconkazerne en de overige resten van de 19de en 20ste -eeuwse industrie. Voor het onderzoeksgebied van de huidige nota is vooral het onderzoek naar de Falconkazerne relevant. De resten van deze fase die aangetroffen werden zijn erg beperkt omdat ze zich aan de zuidgrens van het toenmalige onderzoeksgebied bevonden. Er werd een restant van een wegdek aangetroffen die vermoedelijk verbonden was aan de Falconkazerne.⁶

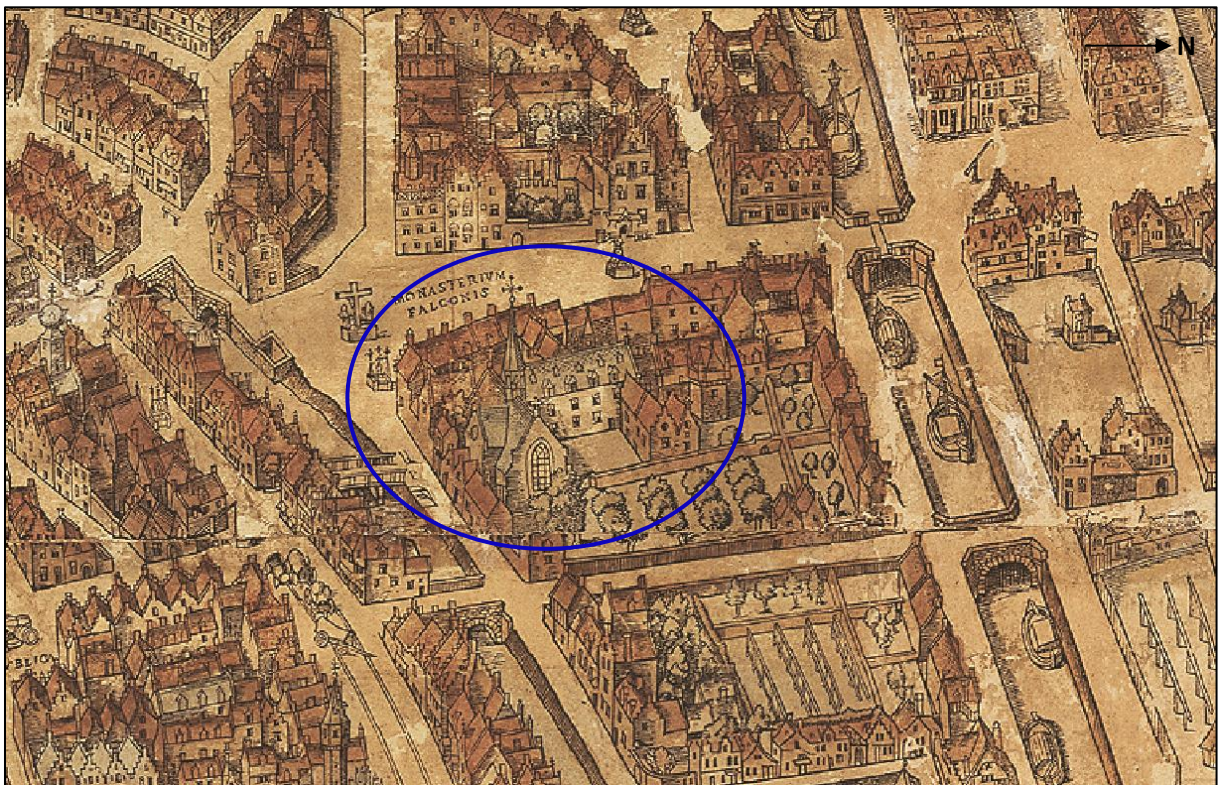
⁴ Archeologische opgraving Antwerpen – Oudeleeuwenrui Volume 1, p 35.

⁵ Archeologische opgraving Antwerpen – Oudeleeuwenrui Volume 1, p 57.

⁶ Archeologische opgraving Antwerpen – Oudeleeuwenrui Volume 2, p 15.

4.3 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.3.1 VIRGILIUS BONONIENSIS (CA. 1565)

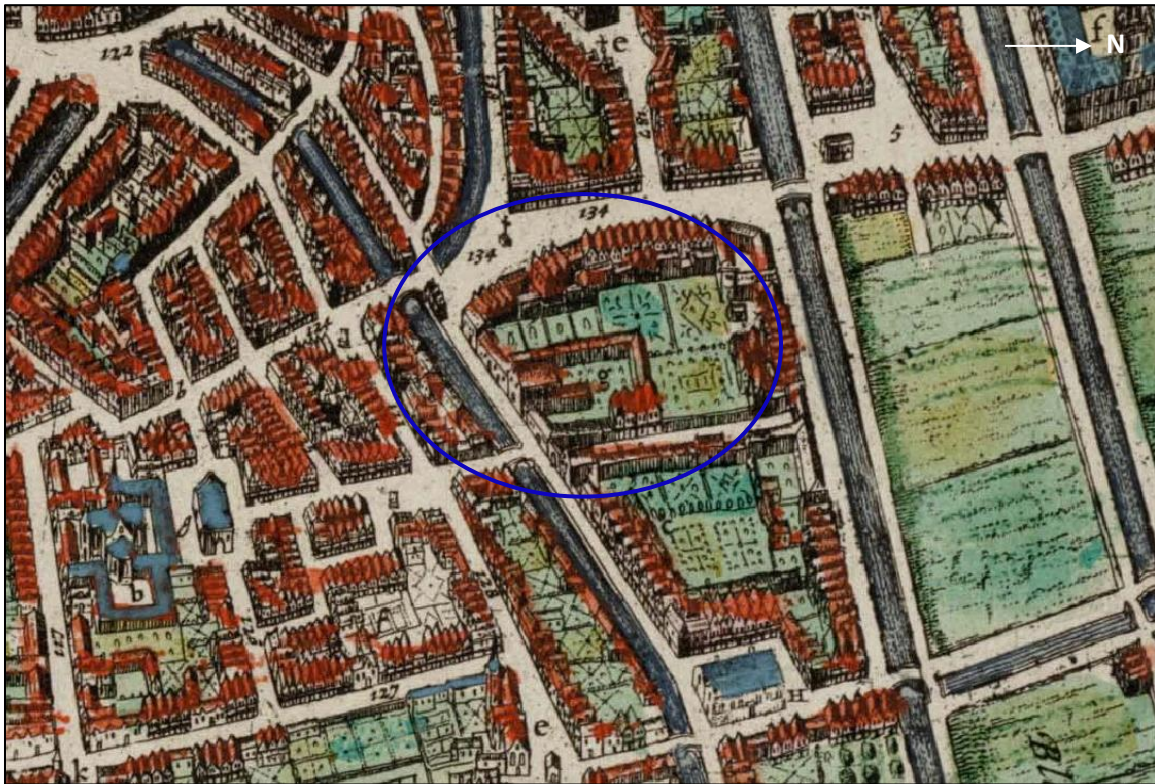

Figuur 25 – Uitknipsel van stadsgezicht Antwerpen uit Urbs Antverpia van Virgilius Bononiensis - ca. 1565 (bron: Museum Plantin-Moretus 2017)

Het vanuit het westen weergegeven stadsgezicht van de Bolognese schilder Virgilius Bononiensis toont Antwerpen in diens gouden eeuw. Hoewel sommige straten en gebouwen weggelaten of vergeten zijn worden de belangrijkste gebouwen nauwkeurig weergegeven. Ook de kerkelijke gebouwen zoals het Falcontinnenklooster is duidelijk herkenbaar en wordt zelfs met naam vermeld als 'Monasterium Falconis'.

Naast een eerste zicht op het klooster geeft het stadsgezicht ook een idee van hoe de omgeving rondom het onderzoeksgebied er heeft moeten uitzien. Zo zijn de ruïnen ten zuiden en ten noorden van het onderzoeksgebied duidelijk weergegeven. Op het Falconplein is verder ook een Calvariegroepstandbeeld zichtbaar.

4.3.2 BELGICA REGIAE: ANTWERPEN, JOAN BLAEU (CA. 1649)

Figuur 26 – Uitknipsel van Antwerpen, *Novum ac Magnum Thetrum Urbum*: deel 2 *Belgica Regiae* van Joan Blaeu ca. 1649 (bron: KBR 2017)

De bovenstaande kaart van Antwerpen aan de hand van Joan Blaeu toont het onderzoeksgebied rond 1649. De detaillering verschilt aanzienlijk met het stadsgezicht van Virgilius Bononiensis (4.3.1), hoewel de halfopen gebouwen van de kloostergebouwen wel herkenbaar blijven. Voor het eerst is ook het gebied ten oosten van het klooster zichtbaar. Deze open ruimte is vermoedelijk in gebruik als kruidentuin van de pastorie.⁷

⁷ Schriftelijk contact met Tim Bellens, consultant archeologie Stad Antwerpen. 26/01/2018

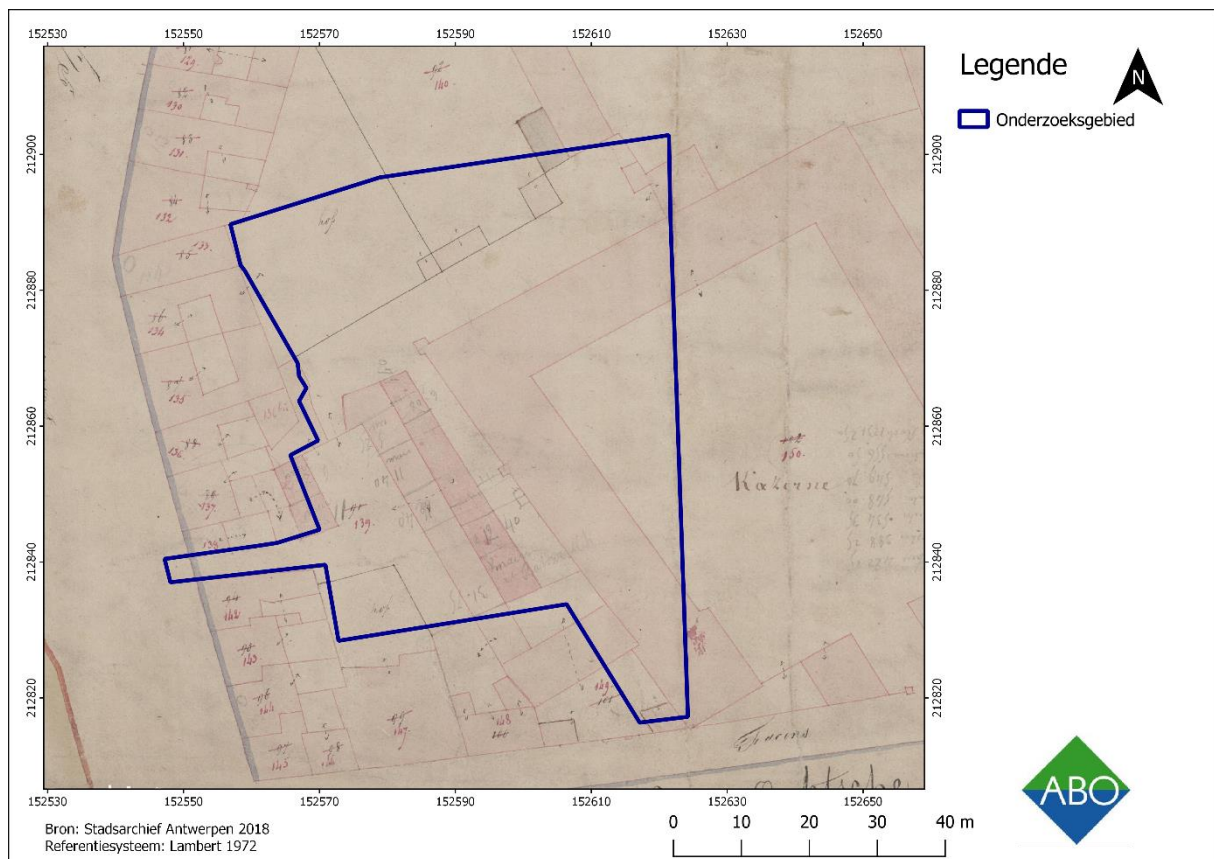
4.3.3 FERRARISKAART (CA. 1771- 1778)

Figuur 27: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)

De Ferrariskaart geeft weinig extra informatie weer voor het onderzoeksgebied. Het is duidelijk dat er ten oosten van de kloosterkerk een open gebied gelegen is. Het klooster wordt enkele jaren na de kaartopname omgebouwd tot militair hospitaal met de afschaffing van de kloosterorde in 1784.

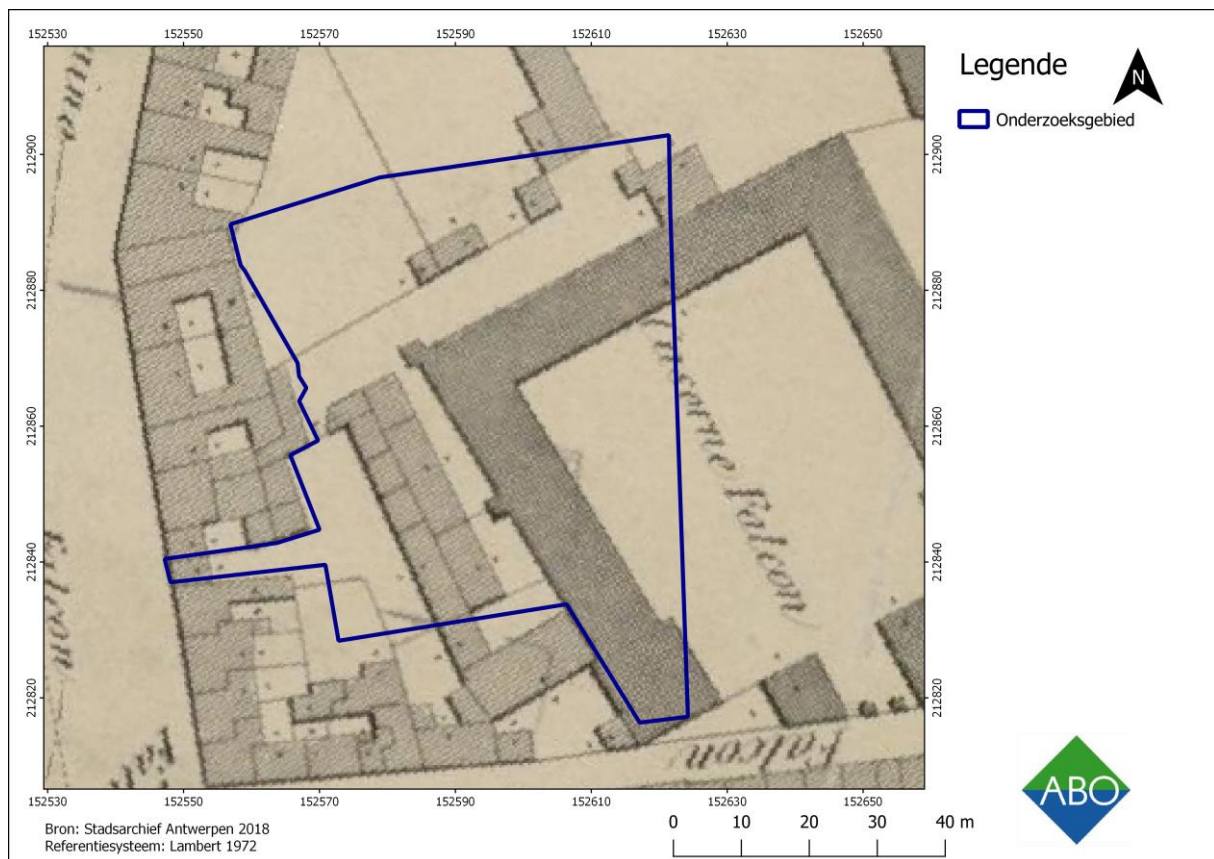
4.3.4 PRIMITIEF PLAN VAN HET KADASTER (CA. 1823-1824)

Figuur 28 - Detail Primitief plan van het Kadaster ca. 1823-1824 (SAA - 12#3891)

Het kadasterplan van 1823-1824 toont het onderzoeksgebied na de afbraak van het klooster en de bouw van de Falconkazerne. Net zoals het klooster voorheen, domineert nu de Falconkazerne het bouwblok. Het steegje dat zich achter de monumentale kloosterpoort bevindt is duidelijk zichtbaar en geeft uit op een open pleintje met kleinere arbeidswoningen.

4.3.5 PERCEELSPLAN FRANÇOIS LOSSON (1846)

Figuur 29 - Plan géométrique parcellaire de la ville d'Anvers dressé en 1846 par l'Inspecteur du Cadastre de la Province F.A. Losson (bron: Stadsarchief Antwerpen 2018)

Het perceelplan van Losson toont een zeer gelijkaardige situatie als deze op het primitieve kadaster. De arbeiderswoningen en werkhuisen op het pleintje zijn duidelijk afgetekend.

4.4 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

De 20ste eeuw betekent een aantal zeer ingrijpende veranderingen voor het onderzoeksgebied en zijn wijdere omgeving. Zo wordt in 1941 de Falconkazerne afgebroken. Op de orthofotomozaïek van 1946 is de buitenste ommuring van de kazerne nog duidelijk zichtbaar. Hierbinnen lijkt op de foto echter reeds veel verwijderd te zijn.

De orthofotomozaïek uit 1971 toont het onderzoeksgebied na de bouw van het Internationaal Zeemanshuis op de plaats van de voormalige Falconkazerne. Het lijkt op de luchtfoto dat in 1971 de buitenste muren van de kazerne er nog staan.

Ook de orthofotomozaïek uit de periode 1979 – 1990 toont het Internationaal Zeemanshuis met in het noorden en westen de resterende muren van de Falconkazerne.

Figuur 30: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1946) met weergave van het studiegebied (blauw) (bron: Cartesius 2018)

Figuur 31: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1971) met weergave van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)

Figuur 32: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1979-1990) met weergave van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt 2018)

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Naar aanleiding van de geplande werken aan de Falconpoort te Antwerpen werd door ABO nv een bureaustudie uitgevoerd. Op basis van landschappelijke en archeologische gegevens werd bijgevolg een archeologisch verwachtingspatroon opgesteld en een inschatting gemaakt van het potentieel tot wetenschappelijke kennisvermeerdering.

Landschappelijke gegevens

Het onderzoeksgebied is gelegen in het Schipperskwartier te Antwerpen op het terrein tussen het Falconplein en de Falconrui. Dit, in vergelijking met het centrum, lager gelegen gedeelte van Antwerpen werd historische gekenmerkt bodems met een eerder nat karakter. De toponiemen –ruien en –vlieten herinneren hieraan. Het originele bodemtype kon niet gekarteerd worden, maar sluit waarschijnlijk aan bij de natte zandbodems die in de omgeving van het onderzoeksgebied aangetroffen werden.

Archeologische gegevens

Vanwege haar positie in de historische binnenstad van Antwerpen is het archeologische bodemarchief niet enkel bijzonder rijk, maar is er tevens ook reeds heel wat archeologisch onderzoek beschikbaar voor de omgeving.

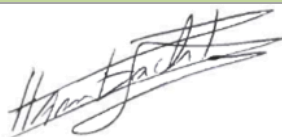
Het archeologische verleden van het onderzoeksgebied zelf wordt gedomineerd door het vroegere Falcontinnenklooster waarvan zijn eerste vorm werd opgericht in 1350. Het klooster zou de bouwblok domineren tot haar einde in 1784. In het begin van de 19de eeuw wordt de site, intussen hevig beschadigd door brand, bebouwd met een kazerne tot diens afbraak in 1941.

Het archeologische onderzoek dat reeds uitgevoerd werd rondom het onderzoeksgebied geeft een duidelijke indicatie dat ook ter hoogte van het onderzoeksgebied er een grote kans bestaat dat archeologische resten aangetroffen kunnen worden. Bovendien bevestigt ook het historische kaartenmateriaal dat het kloostercomplex het huidige onderzoeksgebied omvatte.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Hoewel de impact van de werken eerder beperkt is, en er sprake is van een middelmatig kans op wetenschappelijke kennisvermeerdering. Kan op basis van de gekende landschappelijke en archeologische gegevens het archeologische potentieel van het onderzoeksgebied als zeer hoog worden beschouwd. Er wordt dan ook verder onderzoek aangeraden.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		16 maart 2018
Toon Moeskops	Business Unit Manager		16 maart 2018
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		16 maart 2018
Anouk Van Der Kelen	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		16 maart 2018

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 LITERAIRE BRONNEN

CadGIS 2017: Kadasterkaarten [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 19 januari 2017).

Cartesius 2016: Topografische kaart 1933/1883 [online], <http://cartesius.be/geoportal/catalog/search/resource/details.page?uuid=%7BBDE85A1A-9065-4DD4-94DB-6B7E8ECCCE9D%7D> (geraadpleegd op 19 januari 2017)

Geoportaal onroerend Erfgoed: Centraal Archeologische Inventaris [online], geo.onroenderfgoed.be (geraadpleegd op 19 januari 2017)

Geopunt Vlaanderen 2017: Basiskaarten (orthofoto's 1971/2015; GRB, topografische kaart (klassieke reeks)) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 19 januari 2017).

Geopunt Vlaanderen 2017: Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 19 januari 2017).

Geopunt Vlaanderen 2017: Bodemkaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 19 januari 2017)

Inventaris Onroerend Erfgoed: Inventaris bouwkundig erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11874> (geraadpleegd op 19 januari 2017).

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 19 januari 2017).

Van Ranst E & Sys C., 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000), Gent: Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent.

Caignie, F. (ed.)/K. Geysen/N. Reyns, Archeologisch onderzoek naar het Falcontinnenklooster, Antwerpen (Rapporten van het Stedelijk informatiecentrum archeologie & monumentenzorg 5)

K. Gheysen, D. Caluwé, *Archaeologica Mediaevalis*, nummer 31

All-Archeo bvba, Archeologische opgraving Antwerpen – Oudeleeuwenrui Volume 1

All-Archeo bvba, Archeologische opgraving Antwerpen – Oudeleeuwenrui Volume 2

8 BIJLAGE PLANNEN EN KAARTEN